

คำชี้แจง

นวโกวาทเป็นหนังสือสำหรับศึกษาความรู้เบื้องต้นในพระพุทธศาสนา ซึ่งแพร่หลายมากที่สุด ได้ยืมว่าเดิมหนังสือนี้เกิดขึ้นเมื่อครั้งสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส เสด็จประทับอยู่ ณ วัดมกุฏกษัตริยาราม (พ.ศ. ๒๔๔๒-๔) ได้ทรงเลือกแปลธรรมวินัยในพระไตรปิฎกสำหรับทรงสั่งสอนภิกษุสามเณรในวัดนั้น ผู้ศึกษาตั้งใจไปท่องบ่นกันก่อน ต่อมาเมื่อเสด็จกลับมาประทับ ณ วัดบวรนิเวศวิหารแล้ว ก็ยังทรงสั่งสอนด้วยวิธีนั้น ภายหลังจึงรับสั่งให้รวบรวมข้อธรรมวินัยนั้น ๆ พิมพ์ขึ้นสำหรับเป็นแบบเรียนธรรมวินัยของมหามกุฏราชวิทยาลัยสืบมา เพราะนวโกวาทนี้ไม่ได้ทรงแต่งอย่างหนังสืออื่น จึงมีคำแปลชื่อธรรมบางอย่างในหมวดนั้น ๆ ต่างกันด้วยพลความ เหมือนกันด้วยอรรถรส.

ในการพิมพ์ครั้งที่ ๕/๒๔๔๗ และครั้งที่ ๑๒/๒๔๕๓ ได้ทรงแก้ไขเพิ่มเติม ตามที่ปรากฏในคำนำนั้นแล้ว. ต่อมาเมื่อครั้งที่ ๓๐/๒๔๖๘ และครั้งที่ ๓๗/๒๔๗๗ ก็มีแก้ไขเพิ่มเติมอีก ส่วนการพิมพ์ครั้งที่ ๓๘/๒๔๗๘ นี้ ได้ตั้งใจว่าจะพยายามรักษาแบบของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า ๆ ไว้ เพราะฉะนั้น แม้มีคำแปลชื่อธรรมต่างกันบ้างดังกล่าวแล้ว ก็คงไว้เช่นนั้น แต่คำใดที่สันนิษฐานได้ว่าเคลื่อนคลาดจากฉบับเดิมเพราะการพิมพ์เป็นต้น และเพราะประการอื่น ได้ปรับคำนั้น ๆ ให้เข้าแนวบาลีอรรถกถาและระเบียบ ไม่มีเพิ่มชื่อธรรมอื่นใดขึ้นอีก เพราะได้เตรียมการแต่งธรรมวิภาคปริเฉทที่ ๑ มีอธิบายคุณธรรมวิภาคปริเฉทที่ ๒ ไว้ส่วนหนึ่งแล้ว ถ้ามีแก้ไขเพิ่มเติม จักทำในที่นั้น.

อนึ่ง เมื่อพิมพ์ครั้งที่ ๓๗/๒๔๗๗ พระราชสุธี (วิจิตร อาภากรโร ป. ธ. ๕) วัดมหาธาตุ ได้รับมอบจากที่ประชุมคณะกรรมการตรวจชำระแบบเรียนให้ค้นหาที่มาแห่งธรรมนั้น ๆ มาลงไว้แผนก ๑ ส่วนในการพิมพ์ครั้งนี้ กรรมการกองตำราได้ค้นที่มาเพิ่มเติมและลงไว้ในที่สุดแห่งชื่อธรรมนั้น ๆ ด้วยอักษรย่อนามคัมภีร์และเลขหน้าแห่งเดียวบ้างหลาย

แห่งบ้าง เพื่อเป็นหลักฐานและเป็นประโยชน์ในการสอบสวน ส่วนที่ยัง
ค้นไม่พบ ได้ปล่อยวางไว้ก่อน.

ถึงอย่างไรก็ดี ข้าพเจ้าทั้งหลายได้จัดทำด้วยกุศลเจตนา หวังบูชา
พระคุณสมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ พระองค์นั้น และมุ่งประโยชน์เกื้อกูล
แก่กุลบุตรทั้งหลาย ด้วยประการฉะนี้แล.

พระมหาทองสีบ จารุวณฺโณ ป.ธ. ๘

หัวหน้ากองตำรา

มหามกุฏราชวิทยาลัย

๓ พฤศจิกายน ๒๔๖๕

คำนำ

(พิมพ์ครั้งที่ ๓๐/๒๔๖๘)

เมื่อสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรง
พระนิพนธ์หนังสือวินัยมุขขึ้นแล้ว ไม่ทันมีโอกาที่จะทรงแก้ไขสำนวน
ความเรียงในส่วนวินัยบัญญัติ ซึ่งปรากฏความแปลกเพี้ยนบางบทบางตอน
ยากในการหมายใจสังเกตรูปความเมื่อเทียบเคียงของผู้แรกศึกษา ตลอด
เวลาจนสิ้นพระชนม์ เห็นสมควรที่จะชำระอนุโลมตามเค้าเงื่อนแห่ง
วินัยมุข ข้าพเจ้าจึงแก้ไขให้สอดคล้องกันในส่วนเค้าความและคำที่เรียง
นั้น ๆ ซึ่งอาศัยคำแปลในวินัยมุขเป็นหลัก.

พระสาสนโสภณ

วัดเทพศิรินทราวาส

วันที่ ๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๖๘

คำนำ

(พิมพ์ครั้งที่ ๑๒/๒๔๕๓)

เมื่อหนังสือฉบับที่ ๑๑ หหมดแล้ว จะได้พิมพ์ฉบับที่ ๑๒ ได้
เพิ่มหมวดธรรมที่สาครจะรู้เข้าอีกหลายหมวด เพราะเห็นว่าหนังสือนี้
ได้ใช้แพร่หลาย ไม่เฉพาะแต่ภิกษุใหม่ ควรจะให้ความรู้กว้างขวาง
ออกไป. หมวดธรรมที่เพิ่มคราวนี้ ทุกะหมวด ๒ และหมวดธรรม
อันสงเคราะห์เข้าในโพธิปักขิยธรรมเป็นพื้น. เมื่อเพิ่มขึ้นดังนี้ ข้อศึกษา
ของภิกษุใหม่ก็มากขึ้น ภิกษุผู้มีสติปัญญาพอประมาณหรือค่อนข้างทราม
จะเรียนไม่จบก็อาจเป็นได้. เมื่อเป็นเช่นนี้ อุปัชฌายะอาจารย์ผู้ฝึกหัด
จะงดธรรมบางหมวดที่ไม่ใช้สำหรับภิกษุใหม่ หรือที่มีซ้ำกับหมวดธรรม
อื่นบ้างแล้ว ไม่ใช่สอนก็ควร. นอกจากนี้ คราวนี้ยังได้แก้สำนวนใน
หนังสือนี้ด้วย.

กรมหลวงวชิรญาณวรโรรส

วัดบวรนิเวศวิหาร

วันที่ ๕ สิงหาคม ร.ศ. ๑๒๕

คำนำ

(พิมพ์ครั้งที่ ๕/๒๔๔๗)

แต่เดิม ในหนังสือนี้ ไม่ค่อยใช้ศัพท์บาลี แต่งขึ้นสำหรับเหมาะ
แก่ผู้เริ่มศึกษาในยุคนี้ ใช้บ้างแต่ในที่ที่จะข่นความกำหนดหรือความจำเข้า
ได้ดีกว่าใช้คำไทย ภายหลังหนังสือนี้แพร่หลายไปในหมู่ญาติโยมของผู้
บวชใหม่ ผู้ได้ระดับมากต่างก็พอใจในความคิดแต่งหนังสือนี้ แต่เห็นกัน
โดยมากกว่า ถ้าใช้ศัพท์บาลีเข้าด้วยจะดีขึ้นอีกมาก เหตุว่า คนชั้นผู้ใหญ่
เคยศึกษาในศัพท์บาลี เมื่อไม่พบศัพท์บาลีก็ชักใจหึง. มักต้องนึกเทียบ
ศัพท์บาลีก่อนจึงจะเข้าใจได้ตลอดดีว่า ธรรมหมวดนั้น ๆ เล็งเอาพระ
บาลีหมวดนั้น ๆ ถึงการกำหนดหรือการจำเล่า ท่านก็เห็นว่าศัพท์บาลี
ง่ายกว่า ยกขึ้นพูดก็สะดวกกว่า. หวังจะให้หนังสือนี้เป็นไปตามประสงค์
ของคนชั้นผู้ใหญ่ด้วย จึงได้เติมศัพท์บาลีเข้าด้วยในหมวดธรรมที่มีคำ

บาลีสำหรับใช้เฉพาะศัพท์ เว้นไว้แต่หมวดธรรมที่จะต้องใช้คำผสมเป็น
ประโยค เช่นในอภิณหปัจเจกขณะข้อต้นว่า ชราธมฺโมหิ ชริ อนติโต
ซึ่งแปลว่า เรามีความแก่เป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความแก่ไปได้ ใน
หมวดธรรมเช่นนี้ ยังคงใช้คำไทยล้วนตามเดิม จะใช้ประโยคบาลีเข้าด้วย
ก็จะกลายเป็นหนังสือสวดมนต์แปลไป ผิดกับความประสงค์เดิม จะพา
ให้ผู้บวชใหม่ทอดลอยในการศึกษาพระธรรมวินัย ถึงศัพท์บาลีที่ใช้
ก็เรียงไว้ต่างวิธีกัน เรียงไว้ข้างต้นก็มี ข้างท้ายก็มี ที่เรียงไว้ข้างต้นนั้น
ผู้เริ่มศึกษาไม่ถนัดกำหนดหรือจำศัพท์บาลี จะงดเสีย กำหนดหรือจำแต่
ความไทยก็ได้ ถ้ากำหนดหรือจำได้ด้วย ก็เป็นอันได้ความรู้กว้างขวาง
ออกไป จะอ่านหนังสือธรรม หรือฟังเทศนา ก็จะกำหนดได้ง่ายขึ้น
ที่เรียงไว้ข้างท้ายนั้น เป็นศัพท์พิเศษใช้เฉพาะข้อความนั้น สมควรที่จะ
รู้ไว้. ถึงท่านผู้เป็นอุปัชฌายะหรืออาจารย์ ผู้จะฝึกภิกษุสามเณรบวชใน
สำนักของตน ก็ควรรู้จักผ่อนปรนฝึกฝนตามสมควรแก่อุปนิสัยของเธอ
ทั้งหลาย ถือเอาความรู้ความเข้าใจพระธรรมวินัยเป็นประมาณ. เมื่อเป็น
คราวที่ควรจะแก้ไขหนังสือฉบับนี้ใหม่ จึงได้เพิ่มหมวดธรรมที่สมควร
อันยังไม่มีในนี้เข้าอีกบ้าง ทั้งเรียบเรียงใหม่ในพวกหนึ่ง ๆ ให้ลุ่มลิกไป
โดยลำดับ จับแต่ง่ายไปหายาก เพื่อให้ง่ายแก่ผู้ยังจะต้องใช้ความจำเบื้องต้น
หน้า. ฉบับใหม่นี้ได้แก้ไขเพิ่มเติมเพียงเท่านี้.

กรมหมื่นวชิรญาณวโรรส

วัดบวรนิเวศวิหาร

วันที่ ๓๐ มิถุนายน ร.ศ. ๑๒๓

คำนำ

(พิมพ์ครั้งที่ ๕/๒๔๔๒)

หนังสือเล่มนี้ เรียงย่อเกินประมาณดังนี้ สำหรับภิกษุสามเณร
บวชใหม่, เพราะผู้บวชใหม่ย่อมบวชเพียงพรรษาเดียว คือสี่เดือนเป็น

พื้น; อุปัชฌายะอาจารย์ผู้หวังความรู้แก่สัทธาวิहारิกและอันเตวาสิก ต้องหาอุบายสั่งสอนให้เขาได้ความรู้มากที่สุดตามแต่จะเป็นได้, ถ้าใช้แบบสอนที่พิสดาร เรียนรู้ยังไม่ถึงไหนก็ถึงเวลาสึก จึงต้องใช้แบบย่อให้จุข้อความที่ควรจะศึกษา นี่เป็นเหตุเริ่มเรียงหนังสือเล่มนี้ขึ้น หนังสือนี้ถึงเป็นแบบย่อ ถ้าเข้าใจวิธีสอน ก็ทำให้ภิกษุสามเณรผู้บวชใหม่เข้าใจกว้างขวางได้เหมือนกัน ข้าพเจ้าได้ใช้ฝึกศิษย์ด้วยวิธีดังจะกล่าวต่อไปนี้.

ให้ผู้ศึกษากำหนดหัวข้อในหนังสือเล่มนี้ให้ได้ตลอด เอาแต่ใจความ ไม่ต้องจำถึงพยัญชนะ, แต่คนอ่านแล้วถอดใจความจำไว้ในใจไม่ได้ ยังต้องท่องเหมือนท่องสวดมนต์; กำหนดระยะเวลาให้ ๓ เดือน (ยกเดือนต้นไว้สำหรับยุรพักกิจอย่างอื่น), เดือนที่ ๒ วินัยบัญญัติ เดือนที่ ๓ ธรรมวิภาค, เดือนท้ายเมื่อจวนสึก คิหิปฏิบัติ. ผู้ประกอบด้วยสติปัญญาอุตสาหะกล้าก็ได้เร็วกว่ากำหนด, ปานกลางก็พอทันกำหนด, ทรามก็ไม่ทันกำหนด. ในระหว่างที่ศึกษาอยู่นั้น ในชั้นต้น เมื่อถึงถาอะไรได้สอบถามให้เล่าหัวข้อเหล่านั้นให้ฟังจนเห็นว่าขึ้นใจแล้ว. ส่วนวินัยให้ผูกเป็นปัญหาให้ตัดสิน, ปัญหานั้นให้ตัดสินได้ด้วยเทียบตามแบบ เช่น " ภิกษุพยาบาลคนไข้ วางยาผิด คนไข้ตาย, จะต้องปาราชิกหรือไม่? " ผู้ตอบต้องใคร่ครวญเจตนาของผู้วางยาว่า เหมือนกับเจตนาของผู้ที่กล่าวไว้ในแบบหรือไม่? เท่านั้นที่ตัดสินได้. ถึงธรรมวิภาคและคิหิปฏิบัติก็มีปัญหาถามเหมือนกัน เช่น " อย่างไร ความคบสัตบุรุษเป็นต้น จึงเป็นเครื่องเจริญของมนุษย์? " ในที่นี้ผู้ตอบต้องอธิบายตามความเห็นของตนให้สมแก่รูปปัญหา. อีกข้อหนึ่ง " ทรัพย์ที่จับจ่ายด้วยประการใด จึงได้ชื่อว่าเป็นประโยชน์? " ในที่นี้ต้องเอากระทุ้ความในหมวดที่ว่าด้วยประโยชน์เกิดแต่การถือเอาโภคทรัพย์ มาอธิบายแก้ให้สมรูปปัญหา. เมื่อถึงกำหนด ได้มีการสอบความรู้ใน ๓ อย่างนั้น เพื่อเป็นอุบายให้เอาใจใส่ดีขึ้น.

ยังมีวิธีที่ช่วยทำให้ผู้บวชใหม่ ได้ความรู้กว้างขวางออกไปกว่านี้อีก. ส่วนวินัย ถามปัญหาให้เทียบตามแบบไม่ได้ เช่น " ภิกษุตีเค็ด ต้อง

อับดีอะไร ?" ในแบบมีแต่ว่าตักิษต้องปาจิตตีย์. เช่นนี้ทำให้คั่นคว่า
ในลิกขาล่มใหญ่* พอพบแล้วก็จำได้ทันที. ส่วนธรรมวิภาคนั้นได้แจก
กระทู้พุทธภาษิต^๓ เช่น "คนล่องทุกข์ได้เพราะความเพียร, ได้ชื่อเสียง
เพราะความสัตย์" วันละข้อ. แจกให้อย่างเดียวกันหมด ให้ไปแต่งแก้
แล้วนำมาอ่านในที่ประชุมในกำหนด; ผู้แต่งต้องตริตrongด้วยน้ำใจให้
เห็นเองก่อนว่า "ความเพียรเป็นเหตุ, ความล่องทุกข์เป็นผล. ความ
สัตย์เป็นเหตุ, ชื่อเสียงเป็นผล;" จึงจะเรียงความแต่งมาอ่านได้ ใน
เวลาที่อ่าน ต่างคนก็ต่างมุ่งฟังของกันและกัน. เมื่อใครอธิบายดี ก็
จำไว้, และที่สุดได้รับวินิจฉัย ว่าถูกหรือผิด. ข้อนี้เป็นเหตุให้คั่นคว่า
ข้อความในหนังสือธรรมมาอธิบาย ได้ความรู้กว้างขวางและตริตrongเห็น
ความดี เห็นความชั่ว ด้วยน้ำใจเอง.

หนังสือเล่มนี้ แต่งขึ้นสำหรับสอนภิกษุสามเณรบวชใหม่ให้พอควร
แก่เวลาจะศึกษาได้ จึงตั้งชื่อว่า นวโกวาท และมีข้อความแต่โดยย่อ ๆ
เพียงเท่านั้น.

กรมหมื่นวชิรญาณวโรรส

วัดบวรนิเวศวิหาร

วันที่ ๒๑ พฤษภาคม ร.ศ. ๑๑๘

๑. มหาจันทร์, บุปผลิกขาวรรณนา, วินัยมุข. ๒. วิธีสอนแบบนี้ ภายหลังได้ทรงรวบรวม
ขึ้นเป็นหนังสือพุทธศาสนสุภาษิต.

นวโกวาท
วินัยบัญญัติ

อนุศาสน์ ๘ อย่าง

นิสสัย ๔ อกรณียกิจ ๔

ปัจจัยเครื่องอาศัยของบรรพชิต เรียกนิสสัย มี ๔ อย่าง คือ
เที่ยวบิณฑบาต ๑ นุ่งห่มผ้าบังสุกุล ๑ อยู่โคนไม้ ๑ ฉันทายคองด้วย
น้ำมูตรเน่า ๑.

กิจที่ไม่ควรทำ เรียกอกรณียกิจ มี ๔ อย่าง คือ เสพเมถุน ๑
ลักของเขา ๑ หม่ำสัตว์ ๑ พุคควอดคุณพิเศษที่ไม่มีในตน ๑ กิจ
๔ อย่างนี้ บรรพชิตทำไม่ได้.

สิกขาของภิกษุ มี ๓ อย่าง

คือ ศีล สมาธิ ปัญญา. ความสำรวมกายวาจาให้เรียบร้อย ชื่อว่า
ศีล. ความรักษาใจมั่น ชื่อว่าสมาธิ. ความรอบรู้ในกองสังขาร
ชื่อว่าปัญญา.

โทษที่เกิดเพราะความละเมิดในข้อที่พระพุทธเจ้าห้าม เรียกว่า
อาบัติ. อาบัตินั้นว่าโดยชื่อ มี ๗ อย่าง คือ ปาราชิก ๑
สังฆาทิเสส ๑ ทุลลัจจัย ๑ ปาจิตตีย์ ๑ ปาฏิเทสนียะ ๑ ทุกกฏ ๑
ทุพภาสิต ๑

ปาราชิกนั้น ภิภษต้องเข้าแล้วขาดจากภิภษ. สังฆาติเสสนั้น ต้องเข้าแล้ว ต้องอยู่กรรมจึงพ้นได้. อาบัติอีก ๕ อย่างนั้น ภิภษ ต้องเข้าแล้ว ต้องแสดงต่อหน้าสงฆ์หรือคณะหรือภิภษรูปใดรูปหนึ่งจึง พ้นได้.

อาการที่ภิภษจะต้องอาบัติเหล่านี้ ๖ อย่าง คือ ต้องด้วยไม่ละอาย ๑ ต้องด้วยไม่รู้ว่สิ่งนี้จะเป็นอาบัติ ๑ ต้องด้วยสงสัยแล้วขึ้นทำลง ๑ ต้อง ด้วยสำคัญว่าควรในของที่ไม่ควร ๑ ต้องด้วยสำคัญว่าไม่ควรในของที่ ควร ๑ ต้องด้วยลืมสติ ๑.

ข้อที่พระพุทธเจ้าห้าม ซึ่งยกขึ้นเป็นสิกขาบท ที่มาในพระ- ปาติโมกข์ ๑ ไม่ได้มาในพระปาติโมกข์ ๑.

สิกขาบทที่มาในพระปาติโมกข์นั้น คือ ปาราชิก ๔ สังฆาติเสส ๑๑ อนียต ๒ นิสัคคิยปาจิตตีย์ ๓๐ ปาจิตตีย์ ๘๒ ปาฏิเทสนียะ ๔ เสขียะ ๗๕ รวมเป็น ๒๒๐ นับทั้งอุทธรณสมณะด้วยเป็น ๒๒๗.

ปาราชิก ๔

๑. เสพเมถุน ต้องปาราชิก.
๒. ภิภษถือเอาของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้ ได้ราคา ๕ มาสก ต้องปาราชิก.
๓. ภิภษแกล้งฆ่ามนุษย์ให้ตาย ต้องปาราชิก.
๔. ภิภษอวดอุตตริมนุสสธรรม (คือธรรมอันยิ่งของมนุษย์) ที่ ไม่มีในตน ต้องปาราชิก.

สังฆาทิเสส ๑๓

๑. ภิกษุแก่งทำให้ น้ำอุจจาระเคลื่อน ต้องสังฆาทิเสส.
๒. ภิกษุมีความกำหนดอยู่ จับต้องกายหญิง ต้องสังฆาทิเสส.
๓. ภิกษุมีความกำหนดอยู่ พุดเกี่ยวหญิง ต้องสังฆาทิเสส.
๔. ภิกษุมีความกำหนดอยู่ พุดล่อให้หญิงบำเรอตนด้วยกาม ต้องสังฆาทิเสส.
๕. ภิกษุชักสื่อให้ชายหญิงเป็นผัวเมียกัน ต้องสังฆาทิเสส.
๖. ภิกษุสร้างกุฎิที่ต้องก่อและโบกด้วยปูนหรือดิน ซึ่งไม่มีใครเป็นเจ้าของ จำเพาะเป็นที่อยู่ของตน ต้องทำให้ได้ประมาณ โดยยาวเพียง ๑๒ คืบพระสุคต โดยกว้างเพียง ๗ คืบ วดในร่วมใน และต้องให้สงฆ์แสดงที่ให้ก่อน ถ้าไม่ให้สงฆ์แสดงที่ให้ก็ดี ทำให้เกินประมาณก็ดี ต้องสังฆาทิเสส.
 ๗. ถ้าที่อยู่ซึ่งจะสร้างขึ้นนั้น มีทายกเป็นเจ้าของ ทำให้เกินประมาณนั้นได้ แต่ต้องให้สงฆ์แสดงที่ให้ก่อน ถ้าไม่ให้สงฆ์แสดงที่ให้ก่อน ต้องสังฆาทิเสส.
๘. ภิกษุโกรธเคือง แก่งโจทภิกษุอื่นด้วยอาบัติปาราชิกไม่มีมูล ต้องสังฆาทิเสส.
๙. ภิกษุโกรธเคือง แก่งหาเลสโจทภิกษุอื่นด้วยอาบัติปาราชิก ต้องสังฆาทิเสส.

๑๐. ภิขุพากเพียรเพื่อจะทำลายสงฆ์ให้แตกกัน ภิขุอื่นห้ามไม่ฟัง สงฆ์สวดกรรมเพื่อจะให้ละข้อที่ประพฤตินั้น ถ้าไม่ละ ต้องสังฆาทิเสส

๑๑. ภิขุประพฤติดตามภิขุผู้ทำลายสงฆ์นั้น ภิขุอื่นห้ามไม่ฟัง สงฆ์สวดกรรมเพื่อจะให้ละข้อที่ประพฤตินั้น ถ้าไม่ละ ต้องสังฆาทิเสส.

๑๒. ภิขุว่ายากสอนยาก ภิขุอื่นห้ามไม่ฟัง สงฆ์สวดกรรมเพื่อจะให้ละข้อที่ประพฤตินั้น ถ้าไม่ละ ต้องสังฆาทิเสส.

๑๓. ภิขุประทุษร้ายตระกูล คือประจบกฤหัสถ์ สงฆ์ไล่เสียจากวัด กลับว่าติเตียนสงฆ์ ภิขุอื่นห้ามไม่ฟัง สงฆ์สวดกรรมเพื่อจะให้ละข้อที่ประพฤตินั้น ถ้าไม่ละ ต้องสังฆาทิเสส.

อนियต ๒

๑. ภิขุหนึ่งในที่ลับตา กับหญิงสองต่อสอง ถ้ามีคนที่ควรเชื่อได้ มาพูดขึ้นด้วยกรรม ๓ อย่าง คือ ปาราชิก หรือสังฆาทิเสส หรือปาจิตตีย์ อย่างใดอย่างหนึ่ง ภิขุรับอย่างใด ให้ปรับอย่างนั้น หรือเขาว่าจำเพาะกรรมอย่างใด ให้ปรับอย่างนั้น.

๒. ภิขุหนึ่งในที่ลับหู กับหญิงสองต่อสอง ถ้ามีคนที่ควรเชื่อได้ มาพูดขึ้นด้วยกรรม ๒ อย่าง คือ สังฆาทิเสส หรือปาจิตตีย์ อย่างใดอย่างหนึ่ง ภิขุรับอย่างใด ให้ปรับอย่างนั้น หรือเขาว่าจำเพาะกรรมอย่างใด ให้ปรับอย่างนั้น.

นิสสัยคิยาปาจิตติย ๓๐ แบ่งเป็น ๓ วรรค

มีวรรคละ ๑๐ สิกขาบท

จิวรรคที่ ๑

๑. ภิกษุทรงอดิเรกจิวรได้เพียง ๑๐ วันเป็นอย่างยิ่ง ถ้าล่วง ๑๐ วันไป ต้องนิสสัยคิยาปาจิตติย.
๒. ภิกษุอยู่ปราศจากไตรจีวรแม้คืนหนึ่ง ต้องนิสสัยคิยาปาจิตติย เว้นไว้แต่ได้สมมติ.
๓. ถ้าผ้าเกิดขึ้นแก่ภิกษุ ๆ ประสงค์จะทำจีวร แต่ยังไม่พอ ถ้ามีที่หวังว่าจะได้มาอีก พึงเก็บผ้านั้นไว้ได้เพียงเดือนหนึ่งเป็นอย่างยิ่ง ถ้าเก็บไว้ให้เกินเดือนหนึ่งไป แม้ถึงยังมีที่หวังว่าจะได้อยู่ ต้องนิสสัยคิยาปาจิตติย.
๔. ภิกษุใช้นางภิกษุณีที่ไม่ใช่ญาติ ให้ซักก็ดี ให้ข้อมก็ดี ให้ทูปก็ดี ซึ่งจีวรเก่า ต้องนิสสัยคิยาปาจิตติย.
๕. ภิกษุรับจีวรแต่มีอนางภิกษุณีที่ไม่ใช่ญาติ เว้นไว้แต่แลกเปลี่ยนกัน ต้องนิสสัยคิยาปาจิตติย.
๖. ภิกษุขอจีวรต่อคฤหัสถ์ผู้ไม่ใช่ญาติไม่ใช่ปวาราณา ได้มา ต้องนิสสัยคิยาปาจิตติย เว้นไว้แต่มีสมัยที่จะขอจีวรได้ คือ เวลาภิกษุมิ จิวรอันโจรลักไป หรือมีจีวรอันฉิบหายเสีย.

๗. ในสมัยเช่นนั้น จะขอเขาได้ก็เพียงผ่านง่ามเท่านั้น ถ้าขอให้เกินกว่านั้น ได้มา ต้องนิสัคคิยาจิตตีย์.

๘. ถ้าคฤหัสถ์ที่ไม่ใช่ญาติไม่ใช่ปวารณา เขาพูดว่า เขาจะถวายจิ๋วแก่ภิกษุชื่อนี้ ภิกษุนั้นทราบความแล้ว เข้าไปพูดให้เขาถวายจิ๋วอย่างนั้นอย่างนี้ ที่มีราคาแพงกว่าคิกว่าที่เขากำหนดไว้เดิม ได้มา ต้องนิสัคคิยาจิตตีย์.

๙. ถ้าคฤหัสถ์ผู้จะถวายจิ๋วแก่ภิกษุมีหลายคน แต่เขาไม่ใช่ญาติไม่ใช่ปวารณา ภิกษุไปพูดให้เขารวมทุนเข้าเป็นอันเดียวกัน ให้ซื้อจิ๋วที่แพงกว่าคิกว่าที่เขากำหนดไว้เดิม ได้มา ต้องนิสัคคิยาจิตตีย์.

๑๐. ถ้าใคร ๆ นำทรัพย์มาเพื่อค่าจิ๋วแล้วถามภิกษุว่า ใครเป็นไวยาวัจกรของเธอ ถ้าภิกษุต้องการจิ๋ว ก็พึงแสดงคนวัดหรืออุบาสกว่า ผู้นี้เป็นไวยาวัจกรของภิกษุทั้งหลาย ครั้นเขามอบหมายไวยาวัจกรนั้นแล้ว สั่งภิกษุว่า ถ้าต้องการจิ๋ว ให้เข้าไปหาไวยาวัจกร ภิกษุนั้นพึงเข้าไปหาเขาแล้วทวงว่า เราต้องการจิ๋ว ดังนี้ได้ ๓ ครั้ง ถ้าไม่ได้จิ๋ว ไปยืนแต่พอเขาเห็นได้ ๖ ครั้ง ถ้าไม่ได้ขึ้นไปทวงให้เกิน ๓ ครั้ง ยืนเกิน ๖ ครั้ง ได้มา ต้องนิสัคคิยาจิตตีย์. ถ้าไปทวงและยืนครบกำหนดแล้วไม่ได้จิ๋ว จำเป็นต้องไปบอกเจ้าของเดิมว่า ของนั้นไม่สำเร็จประโยชน์แก่ตน ให้เขาเรียกเอาของเขาคืนเสีย.

โกติยวรรคที่ ๒

๑. ภิกษุหล่อสันถัดด้วยขนเจียมเจือด้วยไหม ต้องนิสัสกคิยปาจิตตีย์.
๒. ภิกษุหล่อสันถัดด้วยขนเจียมดำล้วน ต้องนิสัสกคิยปาจิตตีย์.
๓. ภิกษุจะหล่อสันถัดใหม่ พึงใช้ขนเจียมดำ ๒ ส่วน ขนเจียมขาว ส่วนหนึ่ง ขนเจียมแดงส่วนหนึ่ง ถ้าใช้ขนเจียมดำเกิน ๒ ส่วนขึ้นไป ต้องนิสัสกคิยปาจิตตีย์.
๔. ภิกษุหล่อสันถัดใหม่แล้ว พึงใช้ให้ได้ ๖ ปี ถ้ายังไม่ถึง ๖ ปี หล่อใหม่ ต้องนิสัสกคิยปาจิตตีย์ เว้นไว้แต่ได้สมมติ.
๕. ภิกษุจะหล่อสันถัด พึงตัดเอาสันถัดเก่าคืบหนึ่งโดยรอบมา ปนลงในสันถัดที่หล่อใหม่ เพื่อจะทำลายให้เสียสี ถ้าไม่ทำดังนี้ ต้องนิสัสกคิยปาจิตตีย์.
๖. เมื่อภิกษุเดินทางไกล ถ้ามีใครถวายขนเจียม ต้องการก็รับได้ ถ้าไม่มีใครนำมา นำมาเองได้เพียง ๓ โยชน์ ถ้าให้เกิน ๓ โยชน์ไป ต้องนิสัสกคิยปาจิตตีย์.
๗. ภิกษุใช้นางภิกษุณีที่ไม่ใช่ญาติ ให้ชกก็ดี ให้ย้อมก็ดี ให้สาวก็ดี ซึ่งขนเจียม ต้องนิสัสกคิยปาจิตตีย์.
๘. ภิกษุรับเองก็ดี ใช้ให้ผู้อื่นรับก็ดี ซึ่งทองและเงิน หรือยินดีทองและเงินที่เขาเก็บไว้เพื่อตน ต้องนิสัสกคิยปาจิตตีย์.

๘. ภิภษทำการซื้อขายด้วยรูปิยะ คือของที่เขาใช้เป็นทองและเงิน ต้องนิสสัคคิยปาจิตตีย์.

๑๐. ภิภษแลกเปลี่ยนสิ่งของกับคฤหัสถ์ ต้องนิสสัคคิยปาจิตตีย์.

ปัตตวรรคที่ ๓

๑. บาตรนอกจากบาตรอธิษฐานเรียกอธิเรกบาตร อธิเรกบาตรนั้น ภิภษเก็บไว้ได้เพียง ๑๐ วันเป็นอย่างยิ่ง ถ้าให้ล่วง ๑๐ วันไป ต้องนิสสัคคิยปาจิตตีย์.

๒. ภิภษมีบาตรรั่วยังไม่ถึง ๑๐ นิ้ว ขอบาตรใหม่แต่คฤหัสถ์ที่ไม่ใช่ญาติไม่ใช่ปวารณา ได้มา ต้องนิสสัคคิยปาจิตตีย์.

๓. ภิภษรับประเคนเกสัซทั้ง ๕ คือ เนยใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย แล้วเก็บไว้ฉันได้เพียง ๗ วันเป็นอย่างยิ่ง ถ้าให้ล่วง ๗ วันไป ต้องนิสสัคคิยปาจิตตีย์.

๔. เมื่อฤดูร้อนยังเหลืออยู่อีกเดือนหนึ่ง คือตั้งแต่แรมค่ำหนึ่งเดือน ๗ จึงแสวงหาผาอบน้ำฝนได้ เมื่อฤดูร้อนเหลืออยู่อีกกึ่งเดือน คือตั้งแต่ขึ้นค่ำหนึ่งเดือน ๘ จึงทำนุงได้ ถ้าแสวงหาหรือทำนุงให้ต่ำกว่ากำหนดนั้นเข้ามา ต้องนิสสัคคิยปาจิตตีย์.

๕. ภิภษให้จีวรแก่ภิภษอื่นแล้ว โกรธ ซิงเอาคืนมาเองก็ดี ใช้ให้ผู้อื่นซิงเอามาก็ดี ต้องนิสสัคคิยปาจิตตีย์.

๖. ภิภษขอค้ายแต่คฤหัสถ์ที่ไม่ใช่ญาติไม่ใช่ปวารณา เอามาให้ช่างหูกทอเป็นจีวร ต้องนิสสัคคิยปาจิตตีย์.

๗. ถ้าฤกษ์ดีที่ไม่ใช่ญาติไม่ใช่ปวารณา สั่งให้ช่างผูกทอจีวร เพื่อจะถวายแก่ภิกษุ ถ้าภิกษุไปกำหนดให้เขาทำให้ดีขึ้นด้วยจะให้รางวัลแก่เขา ต้องนิสัสคิยปาจิตติย์.

๘. ถ้าอีก ๑๐ วันจะถึงวันปวารณา คือตั้งแต่ขึ้น ๖ ค่ำ เดือน ๑๑ ถ้าทายกริบจะถวายผ้าจำนำพรรษา ก็รับเก็บไว้ได้ แต่ถ้าเก็บไว้เกินกาลจีวรไป ต้องนิสัสคิยปาจิตติย์. กาลจีวรนั้นดังนี้ ถ้าจำพรรษาแล้วไม่ได้กรานกฐิน นับแต่วันปวารณาไปเดือนหนึ่ง คือตั้งแต่แรมค่ำหนึ่ง เดือน ๑๑ ถึงกลางเดือน ๑๒ ถ้าได้กรานกฐินนับแต่วันปวารณาไป ๕ เดือน คือตั้งแต่แรมค่ำหนึ่งเดือน ๑๑ ถึงกลางเดือน ๔.

๙. ภิกษุจำพรรษาในเสนาสนะป่าซึ่งเป็นที่เปลี่ยว ออกพรรษาแล้ว อยากจะเก็บไตรจีวรผืนใดผืนหนึ่งไว้ในบ้าน เมื่อมีเหตุก็เก็บไว้ได้เพียง ๖ คืบเป็นอย่างยิ่ง ถ้าเก็บไว้ให้เกิน ๖ คืบไป ต้องนิสัสคิยปาจิตติย์ เว้นไว้แต่ได้สมมติ.

๑๐. ภิกษुरूอยู่ น้อมลาภที่เขาจะถวายสงฆ์มาเพื่อตน ต้องนิสัสคิยปาจิตติย์.

ปาจิตติย ๘๒ สิกขาบท

มุตสาทาบรรคที่ ๑ มี ๑๐ สิกขาบท

๑. พุคปลด ต้องปาจิตติย.
 ๒. คำภิกษุ ต้องปาจิตติย.
 ๓. ส่อเสียดภิกษุ ต้องปาจิตติย.
 ๔. ภิกษุสอนธรรมแก่อนุปลัมบัน ถ้าว่าพร้อมกัน ต้องปาจิตติย.
 ๕. ภิกษุนอนในที่มุงที่บังอันเดียวกันกับอนุปลัมบัน เกิน ๓ คืน
ขึ้นไป ต้องปาจิตติย.
 ๖. ภิกษุนอนในที่มุงที่บังอันเดียวกันกับผู้หญิง แม้ในคืนแรก
ต้องปาจิตติย.
 ๗. ภิกษุแสดงธรรมแก่ผู้หญิง เกินกว่า ๖ คำขึ้นไป ต้อง
ปาจิตติย. [๑]
 ๘. ภิกษุบอกอุตตริมนุสสรธรรมที่มีจริง แก่อนุปลัมบัน ต้อง
ปาจิตติย.
 ๙. ภิกษุบอกอาบัติชั่วหยาบของภิกษุอื่นแก่อนุปลัมบัน ต้อง
ปาจิตติย. [๒]
 ๑๐. ภิกษุขุดเองก็ดี ใช้ให้ผู้อื่นขุดก็ดี ซึ่งแผ่นดิน ต้องปาจิตติย.
๑. เว้นไว้แต่มีบุรุษผู้รู้เพียงสาวอยู่ด้วย. ๒. เว้นไว้แต่ได้สมมติ.

ภูตคามวรรคที่ ๒ มี ๑๐ ตักขาบท

๑. ภิกษุพราภของเขี้ยวซึ่งเกิดอยู่กับที่ ให้หลุดจากที่ ต้องปาจิตตีย์.

๒. ภิกษุประพตือนาจาร สงฆ์เรียกตัวมาถาม แกล้งพูดกลบ-
เกลื่อนกัถิ นิ่งเสียบไม่พูดกัถิ ถ้าสงฆ์สวดประกาศข้อความนั้นจบ ต้อง
ปาจิตตีย์.

๓. ภิกษุติเตียนภิกษุอื่นที่สงฆ์สมมติให้เป็นผู้ทำการสงฆ์ ถ้าเธอ
ทำโดยชอบ ติเตียนเปล่า ๆ ต้องปาจิตตีย์.

๔. ภิกษุเอาเตียง ตั่ง ฟูก เก้าอี้ ของสงฆ์ไปตั้งในที่แจ้งแล้ว
เมื่อหลีกไปจากที่นั้น ไม่เก็บเองกัถิ ไม่ใช่ให้ผู้อื่นเก็บกัถิ ไม่มอบหมาย
แก่ผู้อื่นกัถิ ต้องปาจิตตีย์.

๕. ภิกษุเอาที่นอนของสงฆ์ไปนอนในกุฎิสงฆ์แล้ว เมื่อหลีกไป
จากที่นั้น ไม่เก็บเองกัถิ ไม่ใช่ให้ผู้อื่นเก็บกัถิ ไม่มอบหมายแก่ผู้อื่นกัถิ
ต้องปาจิตตีย์.

๖. ภิกษุรู้อยู่ว่า กุฎินี้มีผู้อยู่ก่อน แกล้งไปนอนเบียด ด้วยหวัง
จะให้ผู้อยู่ก่อนคับแคบใจเข้าก็จะหลีกไปเอง ต้องปาจิตตีย์.

๗. ภิกษุโกรธเคืองภิกษุอื่น นุดคร่าไล่ออกจากกุฎิสงฆ์ ต้อง
ปาจิตตีย์.

๘. ภิกษุนั่งทับกัถิ นอนทับกัถิ บนเตียงกัถิ บนตั่งกัถิ อันมี
เท้าไม่ได้ตรึงให้แน่น ซึ่งเขาวางไว้บนร่างร้านที่เขาเก็บของในกุฎิ ต้อง
ปาจิตตีย์.

๘. ภิกษุจะเอาดินหรือปูนโบกหลังคากุฏิ ฟังโบกได้แต่เพียง ๓ ชั้น ถ้าบอเกินกว่านั้น ต้องปาจิตตีย์.

๑๐. ภิกษุรู้อยู่ว่า น้ำมีตัวสัตว์ เอรอดหญ้าหรือดิน ต้องปาจิตตีย์.

โอวาทวรรคที่ ๓ มี ๑๐ สิกขาบท

๑. ภิกษุที่สงฆ์ไม่ได้สมมติ สั่งสอนนางภิกษุณี ต้องปาจิตตีย์.

๒. แม้ภิกษุที่สงฆ์สมมติแล้ว ตั้งแต่อาทิตย์ตกแล้วไป สอนนางภิกษุณี ต้องปาจิตตีย์.

๓. ภิกษุเข้าไปสอนนางภิกษุณีถึงในที่อยู่ ต้องปาจิตตีย์. เว้นไว้แต่่นางภิกษุณีเจ็บ.

๔. ภิกษุติเตียนภิกษุอื่นว่า สอนนางภิกษุณีเพราะเห็นแก่ลาภ ต้องปาจิตตีย์.

๕. ภิกษุให้จิวรแก่นางภิกษุณีที่ไม่ใช่ญาติ ต้องปาจิตตีย์. เว้นไว้แต่แลกเปลี่ยนกัน.

๖. ภิกษุเย็บจิวรของนางภิกษุณีที่ไม่ใช่ญาติก็ดี ไซ้ให้ผู้อื่นเย็บก็ดี ต้องปาจิตตีย์.

๗. ภิกษุชวนนางภิกษุณีเดินทางด้วยกัน แม้สิ้นระยะบ้านหนึ่ง ต้องปาจิตตีย์. เว้นไว้แต่ทางเปลี่ยว.

๘. ภิกษุชวนนางภิกษุณีลงเรือลำเดียวกัน ขึ้นน้ำก็ดี ล่องน้ำก็ดี ต้องปาจิตตีย์. เว้นไว้แต่ข้ามฟาก.

๙. ภิกษุรู้อยู่นั้นของเคี้ยวของฉัน ที่นางภิกษุณีบังคับให้คฤหัสถ์ เขาถวาย ต้องปาจิตตีย์. เว้นไว้แต่คฤหัสถ์เขาเริ่มไว้ก่อน.

๑๐. ภิกษุหนึ่งก็ดี นอนก็ดี ในที่ลับสองต่อสอง กับนางภิกษุณี ต้องปาจิตตีย์.

โกชนวรรคที่ ๔ มี ๑๐ สิกขาบท

๑. อาหารในโรงทานที่ทั่วไปไม่นิยมบุคคล ภิกษุไม่เก็บใช้ ฉันทได้ แต่เฉพาะวันเดียวแล้ว ต้องหยุดเสียในระหว่าง ต่อไปจึงฉันทได้อีก ถ้าฉันทติด ๆ กันตั้งแต่สองวันขึ้นไป ต้องปาจิตตีย์.

๒. ถ้าทายกเขามานิมนต์ ออกชื่อโกชนะทั้ง ๕ อย่าง คือข้าวสุก ขนมหสค ขนมแห้ง ปลา เนื้อ ใดอย่างหนึ่ง ถ้าไปรับของนั้นมา หรือฉันทของนั้นพร้อมกันตั้งแต่ ๔ รูปขึ้นไป ต้องปาจิตตีย์ เว้นไว้แต่สมัย คือ เป็นไข้อย่าง ๑ หน้าจิวรกาลอย่าง ๑ เวลาทำจิวรอย่าง ๑ เดินทางไกลอย่าง ๑ ไปทางเรืออย่าง ๑ อยู่มากด้วยกันบิณฑบาตไม่พอ ฉันทอย่าง ๑ โภชนะเป็นของสมณะอย่าง ๑.

๓. ภิกษุรับนิมนต์แห่งหนึ่ง ด้วยโกชนะทั้ง ๕ ใดอย่างหนึ่งแล้ว ไม่ไปฉันทในที่นิมนต์นั้น ไปฉันทเสียที่อื่น ต้องปาจิตตีย์ เว้นไว้แต่ยกส่วนที่รับนิมนต์ไว้ก่อนนั้นให้แก่ภิกษุอื่นเสีย หรือหน้าจิวรกาล และเวลาทำจิวร.

๔. ภิกษุเข้าไปบิณฑบาตในบ้าน ทายกเขาเอาขนมหมาถวายเป็นอันมาก จะรับได้เป็นอย่างมากเพียง ๓ บาตรเท่านั้น ถ้ารับให้เกินกว่านั้น ต้องปาจิตตีย์. ของที่รับมามากเช่นนั้น ต้องแบ่งให้ภิกษุอื่น.

๕. ภิกษุฉันทค้างอยู่ มีผู้เอาโกชนะทั้ง ๕ ใดอย่างหนึ่งเข้า

มาประเคน ห้ามเสียดแล้ว ลูกจากที่นั่งนั้นแล้ว ฉันทของเคี้ยวของฉันซึ่งไม่เป็นเดนภิกษุไซ้ หรือไม่ได้ทำวินัยกรรม ต้องปาจิตตีย์.

๖. ภิกษุรู้อยู่ว่า ภิกษุอื่นห้ามข้าวแล้ว [ตามสิกขาบทหลัง] ก็ดจะยกโทษเธอ แกล้งเอาของเคี้ยวของฉันที่ไม่เป็นเดนภิกษุไซ้ ไปล่อให้เธอนั่ง ถ้าเธอนั่งแล้ว ต้องปาจิตตีย์.

๗. ภิกษุนั่งของเคี้ยวของฉันที่เป็นอาหารในเวลาวิกาล คือตั้งแต่เที่ยงแล้วไปจนถึงวันใหม่ ต้องปาจิตตีย์.

๘. ภิกษุนั่งของเคี้ยวของฉันที่เป็นอาหารซึ่งรับประทานไว้ค้างคืน ต้องปาจิตตีย์.

๙. ภิกษุขอโภชนะอันประณีต คือ ข้าวสุก ระคนด้วยเนยใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย ปลา เนื้อ นมสด นมสั้ม ต่อคฤหัสถ์ ที่ไม่ใช่ญาติไม่ใช่ปวารณา เอามาฉัน ต้องปาจิตตีย์.

๑๐. ภิกษุกินอาหารที่ไม่มีผู้ให้ คือยังไม่ได้รับประเคน ให้ล่วงทวารปากเข้าไป ต้องปาจิตตีย์. เว้นไว้แต่น้ำและไม่สีฟัน.

อเจตกวรรคที่ ๔ มี ๑๐ สิกขาบท

๑. ภิกษุให้ของเคี้ยวของฉัน แก่นักบวชนอกศาสนา ด้วยมือตน ต้องปาจิตตีย์.

๒. ภิกษุชวนภิกษุอื่นไปเที่ยวบิณฑบาตด้วยกัน หวังจะประพฤตินอนจาร ไล่เธอกลับมาเสียด ต้องปาจิตตีย์.

๓. ภิกษุสำเร็จการนั่งแทรกแซง ในสกุลที่กำลังบริโภคอาหาร อยู่ ต้องปาจิตตีย์.

๔. ภิกษุนั่งอยู่ห้องกับผู้หญิง ไม่มีผู้ชายอยู่เป็นเพื่อน ต้อง ปาจิตตีย์.

๕. ภิกษุนั่งในที่แจ้งกับผู้หญิงสองต่อสอง ต้องปาจิตตีย์.

๖. ภิกษุรับนิมนต์ด้วยโภชนะทั้ง ๕ แล้ว จะไปในที่อื่นจากที่ นิมนต์นั้น ในเวลาก่อนฉันก็ดี ฉันกลับมาแล้วก็ดี ต้องลาภิกษุที่มีอยู่ ในวัดก่อนจึงจะไปได้ ถ้าไม่ลาก่อนเที่ยวไป ต้องปาจิตตีย์ เว้นไว้แต่ สมัย คือจีวรกาล และเวลาทำจีวร.

๗. ถ้าเขาปวารณาด้วยปัจจัยสี่เพียง ๓ เดือน ฟังขอเขาได้เพียง กำหนดนั้นเท่านั้น ถ้าขอให้เกินกว่ากำหนดนั้นไป ต้องปาจิตตีย์ เว้น ไว้แต่เขาปวารณาอีก หรือปวารณาเป็นนิตย.

๘. ภิกษุไปดูกระบวนทัพที่เขายกไปเพื่อจะรบกัน ต้องปาจิตตีย์ เว้นไว้แต่มีเหตุ.

๙. ถ้าเหตุที่ต้องไปมีอยู่ ฟังไปอยู่ได้ในกองทัพเพียง ๓ วัน ถ้า อยู่ให้เกินกว่ากำหนดนั้น ต้องปาจิตตีย์.

๑๐. ในเวลาที่อยู่ในกองทัพตามกำหนดนั้น ถ้าไปดูเขารบกันก็ดี หรือดูเขาตรวจพลก็ดี ดูเขาจัดกระบวนทัพก็ดี ดูหมู่เสนาที่จัดเป็น กระบวนแล้วก็ดี ต้องปาจิตตีย์.

สุราปานวรรคที ๖ มี ๑๐ ลิกขาบท

๑. ภิกษุดื่มน้ำเมา ต้องปาจิตตีย์.
๒. ภิกษุจี้ภิกษุ ต้องปาจิตตีย์.
๓. ภิกษุว่ายน้าเล่น ต้องปาจิตตีย์.
๔. ภิกษุแสดงความไม่เอื้อเฟื้อในวินัย ต้องปาจิตตีย์.
๕. ภิกษุหลอนภิกษุให้กลัวผี ต้องปาจิตตีย์.
๖. ภิกษุไม่เป็นไข้ คิดไฟให้เป็นเปลวเองก็ดี ใ้ใช้ให้ผู้อื่นคิดก็ดี เพื่อจะผิง ต้องปาจิตตีย์ คิดเพื่อเหตุอื่น ไม่เป็นอาบัติ.
๗. ภิกษุอยู่ในมัชฌิมประเทศ คือ จังหวัดกลางแห่งประเทศไทย อินเดีย ๒๕ วันจึงอาบน้ำได้หนหนึ่ง ถ้าไม่ถึง ๑๕ วันอาบน้ำ ต้องปาจิตตีย์ เว้นไว้แต่มีเหตุจำเป็น. ในปัจฉิมประเทศฯ เช่นประเทศเรา อาบน้ำได้เป็นนิตย ไม่เป็นอาบัติ.
๘. ภิกษุได้จีวรใหม่มา ต้องพินทุด้วยสี ๓ อย่าง คือ เขียว ราม โคลน ดำคล้า อย่างใดอย่างหนึ่งก่อน จึงนุ่งห่มได้ ถ้าไม่ทำ พินทุก่อนแล้วนุ่งห่ม ต้องปาจิตตีย์.
๙. ภิกษุวิกัปปจีวรแก่ภิกษุหรือสามเณรแล้ว ผู้รับยังไม่ได้ถอนนุ่งห่มจีวรนั้น ต้องปาจิตตีย์.
๑๐. ภิกษุช้อนบริวาร คือ บาตร จีวร ผ้าปูนั่ง ก่องเข็ม ประคดเอว สิ่งใดสิ่งหนึ่ง ของภิกษุอื่น ด้วยคิดว่าจะล้อเล่น ต้องปาจิตตีย์.

สัปตปณวรรคที่ ๗ มี ๑๐ ลิกขาบท

๑. ภิกษุแก่งฆ่าสัตว์ดิรัจฉาน ต้องปาจิตตีย์.
๒. ภิกษุรู้ยู่ว่ามีตัวสัตว์ บริโภคน้ำนั้น ต้องปาจิตตีย์.
๓. ภิกษุรู้ยู่ว่ามีอริกรรมนี้สงฆ์ทำแล้วโดยชอบ เลิกถอนเสีย กลับทำใหม่ ต้องปาจิตตีย์.
๔. ภิกษุรู้ยู่ แก่งปกปิดอาบัติชั่วหยาบของภิกษุอื่น ต้องปาจิตตีย์.
๕. ภิกษุรู้ยู่ เป็นอุปัชฌายะอุปสมบทกุลบุตรผู้มีอายุหย่อนกว่า ๒๐ ปี ต้องปาจิตตีย์.
๖. ภิกษุรู้ยู่ ชวนพ่อค้าผู้ช่อนภาษีเดินทางด้วยกัน แม้สิ้นระยะบ้านหนึ่ง ต้องปาจิตตีย์.
๗. ภิกษุชวนผู้หญิงเดินทางด้วยกัน แม้สิ้นระยะบ้านหนึ่ง ต้องปาจิตตีย์.
๘. ภิกษุก่อวาทคัดค้านธรรมเทศนาขอพระพุทธเจ้า ภิกษุอื่น ห้ามไม่ฟัง สงฆ์สวดประกาศข้อความนั้นจบ ต้องปาจิตตีย์.
๙. ภิกษุคบภิกษุเช่นนั้น คือ ร่วมกินก็ดี ร่วมอุโบสถสังฆกรรมก็ดี ร่วมนอนก็ดี ต้องปาจิตตีย์.
๑๐. ภิกษุเกลี้ยกล่อมสามเณรที่ภิกษุอื่นให้ฉิบหายแล้ว เพราะโทษที่กล่าวคัดค้านธรรมเทศนาของพระพุทธเจ้า ให้เป็นผู้อุปฐากก็ดี ร่วมกินก็ดี ร่วมนอนก็ดี ต้องปาจิตตีย์.

สทธรรมกาวรรคที่ ๘ มี ๑๒ สิกขาบท

๑. ภิกษุประพฤติอนาจาร ภิกษุอื่นตักเตือน พุคผัดเพี้ยนว่า
ยังไม่ได้ถามท่านผู้รู้ก่อน ข้าพเจ้าจักไม่ศึกษาในสิกขาบทนี้ ต้องปาจิตตีย์.

ธรรมคาภิกษุผู้ศึกษา ยังไม่รู้สิ่งใด ควรจะรู้สิ่งนั้น ควรไปถาม
ไล่เลียงท่านผู้รู้.

๒. ภิกษุอื่นทองปาติโมกข์อยู่ ภิกษุแกล้งพูดให้เธอคลายอุตสาหะ
ต้องปาจิตตีย์.

๓. ภิกษุต้องอาบัติแล้วแกล้งพูดว่า ข้าพเจ้าพึงรู้เดี๋ยวนี้เองว่า
ข้อนี้มาในพระปาติโมกข์ ถ้าภิกษุอื่นรู้ที่อยู่ว่า เธอเคยรู้มาก่อนแล้วแต่
แกล้งพูดกันเขาว่า พึงสวดประกาศความข้อนั้น เมื่อสงฆ์สวดประกาศ
แล้ว แกล้งทำไม่รู้อีก ต้องปาจิตตีย์.

๔. ภิกษุโกรธ ให้ประหารแก่ภิกษุอื่น ต้องปาจิตตีย์.

๕. ภิกษุโกรธ เจื้อมือจูงให้ประหารแก่ภิกษุอื่น ต้องปาจิตตีย์.

๖. ภิกษุโจทก์ฟ้องภิกษุอื่น ด้วยอาบัติสังฆาทิเสสไม่มีมูล ต้อง
ปาจิตตีย์.

๗. ภิกษุแกล้งก่อความรำคาญให้เกิดแก่ภิกษุอื่น ต้องปาจิตตีย์.

๘. เมื่อภิกษุวิวาทกันอยู่ ภิกษุไปแอบฟังความ เพื่อจะได้รู้ว่า
เขาว่าอะไรตนหรือพวกของตน ต้องปาจิตตีย์.

๙. ภิกษุให้ฉันทะ คือความยอมให้ทำสังฆกรรมที่เป็นธรรมแล้ว
ภายหลังกลับติเตียนสงฆ์ผู้ทำกรรมนั้น ต้องปาจิตตีย์.

๑๐. เมื่อสงฆ์กำลังประชุมกันตัดสินใจข้อความข้อหนึ่ง ภิกษุใดอยู่ในที่ประชุม นั้น จะหลีกไปในขณะที่ตัดสินใจนั้นยังไม่เสร็จ ไม่ให้มันทะก่อนลุกไปเสีย ต้องปาจิตตีย์.

๑๑. ภิกษุพร้อมกับสงฆ์ให้จีวรเป็นบำเหน็จ แก่ภิกษุรูปใดรูปหนึ่งแล้ว ภายหลังกลับติเตียนภิกษุอื่นว่า ให้เพราะเห็นแก่หน้ากัน ต้องปาจิตตีย์.

๑๒. ภิกษุรู้อยู่ น้อมลาภที่ทายกเขาตั้งใจจะถวายสงฆ์มาเพื่อบุคคล ต้องปาจิตตีย์.

รัตนวรรคที่ ๕ มี ๑๐ สิกขาบท

๑. ภิกษุไม่ได้รับอนุญาตก่อน เข้าไปในห้องที่พระเจ้าแผ่นดินเสด็จอยู่กับพระมเหสี ต้องปาจิตตีย์.

๒. ภิกษุเห็นเครื่องบริโภคนกของคฤหัสถ์ตักอยู่ ถือเอาเป็นของเก็บได้เองก็ดี ให้ผู้อื่นถือเอาก็ดี ต้องปาจิตตีย์. เว้นไว้แต่ของนั้นตักอยู่ในวัด หรือในที่อาศัย ต้องเก็บไว้ให้แก่เจ้าของ ถ้าไม่เก็บ ต้องทุกกฎ.

๓. ภิกษุไม่บอกลาภิกษุอื่นที่มีอยู่ในวันก่อน เข้าไปบ้านในเวลาวิกาล ต้องปาจิตตีย์ เว้นไว้แต่การควาน.

๔. ภิกษุทำกล่องเข็ม ด้วยกระดูกก็ดี ด้วยงาก็ดี ด้วยเขาก็ดี ต้องปาจิตตีย์. ต้องต่อยกกล่องนั้นเสียก่อน จึงแสดงอาบัติตก.

๕. ภิกษุทำเตียงหรือตั้ง ฟิงทำให้มีเท้าเพียง ๘ นิ้วพระสุคนธ์ เว้นไว้แต่แม่แครง ถ้าทำให้เกินกำหนดนี้ ต้องปาจิตตีย์. ต้องตัดให้ได้

ประมาณเสียก่อน จึงแสดงอาบัติตก.

๖. ภิกษุทำเตียงหรือตั้งหุ้มมุ่น ต้องปาจิตติย์. ต้องรื้อเสียก่อน จึงแสดงอาบัติตก.

๗. ภิกษุทำผ้าปูนั่ง พึงทำให้ได้ประมาณ ประมาณนั้นยาว ๒ คืบ พระสุกต กว้างคืบครึ่ง ชายคืบหนึ่ง ถ้าทำให้เกินกำหนดนี้ ต้องปาจิตติย์. ต้องตัดให้ได้ประมาณเสียก่อน จึงแสดงอาบัติตก.

๘. ภิกษุทำผ้าปิดแผล พึงทำให้ได้ประมาณ ประมาณนั้น ยาว ๔ คืบพระสุกต กว้าง ๒ คืบ ถ้าทำให้เกินกำหนดนี้ ต้องปาจิตติย์. ต้องตัดให้ได้ประมาณเสียก่อน จึงแสดงอาบัติตก.

๙. ภิกษุทำผ้าอาบน้ำฝน พึงทำให้ได้ประมาณ ประมาณนั้น ยาว ๖ คืบพระสุกต กว้าง ๒ คืบครึ่ง ถ้าทำให้เกินกำหนดนี้ ต้องปาจิตติย์. ต้องตัดให้ได้ประมาณเสียก่อน จึงแสดงอาบัติตก.

๑๐. ภิกษุทำจีวรให้เท่าจีวรพระสุกตก็ดี เกินกว่านั้นก็ดี ต้องปาจิตติย์. ประมาณจีวรพระสุกตนั้น ยาว ๕ คืบพระสุกต กว้าง ๖ คืบ ต้องตัดให้ได้ประมาณเสียก่อน จึงแสดงอาบัติตก.

ปาฏิเทสนียะ ๔

๑. ภิกษุรับของเคี้ยวของฉันแต่มีอนางภิกษุณีที่ไม่ใช่ญาติ ด้วยมือของตนมาบริโภคน ต้องปาฏิเทสนียะ.

๒. ภิกษุฉันอยู่ในที่นิมนต์ ถ้ามีนางภิกษุณีมาสั่งทายกให้เอา

โกชนปฏิสังยุตที่ ๓ มี ๓๐

๑. ภิกษุพึงทำความศึกษาว่า เราจักรับบิณฑบาตโดยเคารพ.
๒. ฯ ล ฯ เมื่อรับบิณฑบาต เราจักแลดูแต่ในบาตร.
๓. ฯ ล ฯ เราจักรับแกงพอสมควรแก่ข้าวสุก.
๔. ฯ ล ฯ เราจักรับบิณฑบาตแต่พอเสมอขอบปากบาตร.
๕. ฯ ล ฯ เราจักฉันบิณฑบาตโดยเคารพ.
๖. ฯ ล ฯ เมื่อนั้นบิณฑบาต เราจักแลดูแต่ในบาตร.
๗. ฯ ล ฯ เราจักไม่ขูดข้าวสุกให้แห้ง.
๘. ฯ ล ฯ เราจักฉันแกงพอสมควรแก่ข้าวสุก.
๙. ฯ ล ฯ เราจักไม่ขยี้มข้าวสุกแต่ยกออกไป.
๑๐. ฯ ล ฯ เราจักไม่กลบแกงหรือกับข้าวด้วยข้าวสุก เพราะ
อยากจะได้มาก.
๑๑. ฯ ล ฯ เราไม่เจ็บไข้ จักไม่ขอแกงหรือข้าวสุก เพื่อ
ประโยชน์แก่ตนเท่านั้น.
๑๒. ฯ ล ฯ เราจักไม่ดูบาตรของผู้อื่นด้วยคิดจะยกโทษ.
๑๓. ฯ ล ฯ เราจักไม่ทำคำข้าวให้ใหญ่นัก.
๑๔. ฯ ล ฯ เราจักทำคำข้าวให้กลมกล่อม.
๑๕. ฯ ล ฯ เมื่อคำข้าวยังไม่ถึงปาก เราจักไม่อ้าปากไว้ทำ.
๑๖. ฯ ล ฯ เมื่อนั้นอยู่ เราจักไม่เอานิ้วมือสอดเข้าปาก.
๑๗. ฯ ล ฯ เมื่อข้าวอยู่ในปาก เราจักไม่พุด.
๑๘. ฯ ล ฯ เราจักไม่โยนคำข้าวเข้าปาก.

๑๙. ฯ ล ฯ เราจักไม่ฉันกัณฑ์ข้าว.
๒๐. ฯ ล ฯ เราจักไม่ฉันทำกระพุงแก้วให้ดูย.
๒๑. ฯ ล ฯ เราจักไม่ฉันพลางสะบัดมือพลาง.
๒๒. ฯ ล ฯ เราจักไม่ฉันโปรยเมล็ดข้าวให้ตกลงในบาตรหรือในที่
นั้น ๆ.
๒๓. ฯ ล ฯ เราจักไม่ฉันแลบลิ้น.
๒๔. ฯ ล ฯ เราจักไม่ฉันคังจับ ๆ.
๒๕. ฯ ล ฯ เราจักไม่ฉันคังชูด ๆ.
๒๖. ฯ ล ฯ เราจักไม่ฉันเลียมือ.
๒๗. ฯ ล ฯ เราจักไม่ฉันขอดบาตร.
๒๘. ฯ ล ฯ เราจักไม่ฉันเลียริมฝีปาก.
๒๙. ฯ ล ฯ เราจักไม่เอามือเปื้อนจับภาชนะน้ำ.
๓๐. ฯ ล ฯ เราจักไม่เอาน้ำล้างบาตรมีเมล็ดข้าวตกลงในบ้าน.

ธัมมเทศนาปฏิสังขตที่ ๓ มี ๑๖

๑. ภิกษุพึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่แสดงธรรมแก่คนไม่เป็น
ไซ้ มีร่มในมือ.
๒. ฯ ล ฯ มีไม้พลองในมือ.
๓. ฯ ล ฯ มีศีศตราในมือ.
๔. ฯ ล ฯ มีอาวุธในมือ.
๕. ฯ ล ฯ สวมเจียงเท้า.

๖. ๑ ล ๑ สวมรองเท้า.
๗. ๑ ล ๑ ไปในยาน.
๘. ๑ ล ๑ อยู่บนที่นอน.
๙. ๑ ล ๑ นั่งรัดเข่า.
๑๐. ๑ ล ๑ พันศีรษะ.
๑๑. ๑ ล ๑ กลุ่มศีรษะ.
๑๒. ๑ ล ๑ เรานั่งอยู่บนแผ่นดิน จักไม่แสดงธรรมแก่คนไม่
เป็นใช้นั่งบนอาสนะ.
๑๓. ๑ ล ๑ เรานั่งบนอาสนะต่ำ จักไม่แสดงธรรมแก่คนไม่
เป็นใช้นั่งบนอาสนะสูง.
๑๔. ๑ ล ๑ เรายืนอยู่ จักไม่แสดงธรรมแก่คนไม่เป็นผู้นั่งอยู่.
๑๕. ๑ ล ๑ เราเดินไปข้างหลัง จักไม่แสดงธรรมแก่คนไม่เป็นผู้.
ผู้เดินไปข้างหน้า.
๑๖. ๑ ล ๑ เราเดินไปนอกทาง จักไม่แสดงธรรมแก่คนไม่เป็นผู้
ผู้ไปในทาง.

ปกิณกะที่ ๔ มี ๓

๑. ภิกษุพึงทำความศึกษาว่า เราไม่เป็นผู้ จักไม่ยื่นถ่ายอุจจาระ
ถ่ายปัสสาวะ.
๒. ๑ ล ๑ เราไม่เป็นผู้ จักไม่ถ่ายอุจจาระ ถ่ายปัสสาวะ
บัวนเขพะ ลงในของเขียว.

๓. ฯลฯ เราไม่เป็นไฉ่ จักไม่ถ่ายอุจจาระ ถ่ายปัสสาวะ บ้วน
เชพะ ลงในน้ำ.

อธิกรณ์มี ๔

๑. ความเถียงกันว่า สิ่งนั้นเป็นธรรมเป็นวินัย สิ่งนี้ไม่ใช่ธรรม
ไม่ใช่วินัย เรียกวิวาทาธิกรณ์.

๒. ความโจทก์ด้วยอาบัตินั้น ๆ เรียกอนุวาทาธิกรณ์.

๓. อาบัติทั้งปวง เรียกอาปตตาธิกรณ์.

๔. กิจที่สงฆ์จะพึงทำ เรียกกิจจาธิกรณ์.

อธิกรณ์สมณะมี ๗

ธรรมเครื่องระงับอธิกรณ์ทั้ง ๔ นั้น เรียกอธิกรณ์สมณะ มี
๗ อย่าง คือ :-

๑. ความระงับอธิกรณ์ทั้ง ๔ นั้น ในที่พร้อมหน้าสงฆ์ ในที่
พร้อมหน้าบุคคล ในที่พร้อมหน้าวัตถุ ในที่พร้อมหน้าธรรม เรียก
สัมมุขาวินัย.

๒. ความที่สงฆ์สวดประกาศให้สมมติแก่พระอรหันต์ว่า เป็นผู้
มีสติเต็มที เพื่อจะไม่ให้ใครโจทก์ด้วยอาบัติ เรียกสติวินัย.

๓. ความที่สงฆ์สวดประกาศให้สมมติแก่ภิกษุ ผู้หายเป็นบ้าแล้ว
เพื่อจะไม่ให้ใครโจทก์ด้วยอาบัติที่เธอทำในเวลาเป็นบ้า เรียกอมูพหวินัย.

๔. ความปรับอาบัติตามปฎิญาของจำเลยผู้รับเป็นสัตย์ เรียก
ปฎิญาตกรณะ.

๕. ความตัดสินเอาตามคำของคนมากเป็นประมาณ เรียก
เขุยยลิกา.

๖. ความลงโทษแก่ผู้ผิด เรียกตัสสปापียลิกา.

๗. ความให้ประนีประนอมกันทั้ง ๒ ฝ่าย ไม่ต้องชำระความเดิม
เรียกตณวัตถารกวินัย.

สิกขาบทนอกนี้ ที่ยกขึ้นเป็นอาบัติอุลลัจจัยบ้าง ทุกกฎบ้าง
ทูลภาสิตบ้าง เป็นสิกขาบทไม่ได้มาในพระปาติโมกข์.

จบวินัยบัญญัติ.

ธรรมวิภาค

ทุกะ กี่อ หมวด ๒

ธรรมมีอุปการะมาก ๒ อย่าง

๑. สติ ความระลึกได้.
๒. สัมปชัญญะ ความรู้ตัว.

อง. ทุก. ๒๐/๑๑๕. ที. ปาฏิ. ๑๑/๒๕๐.

ธรรมเป็นโลกบาล คือ กุ้มครองโลก ๒ อย่าง

๑. หิริ ความละอายแก่ใจ.
๒. โอตตัปปะ ความเกรงกลัว.

อง. ทุก. ๒๐/๖๕. ขุ. อิติ. ๒๕/๒๕๗.

ธรรมอันทำให้งาม ๒ อย่าง

๑. ขันติ ความอดทน.
๒. โสรัจจะ ความเสงี่ยม.

อง. ทุก. ๒๐/๑๑๘. วิ. มหา. ๕/๓๓๕.

บุคคลหาได้ยาก ๒ อย่าง

๑. บุพพการี บุคคลผู้ทำอุปการะก่อน.
๒. กตัญญูกตเวที บุคคลผู้รู้อุปการะที่ท่านทำแล้ว และ

ตอบแทน.

อง. ทุก. ๒๐/๑๐๕.

ติกะ คือ หมวด ๓

รตนะ ๓ อย่าง

พระพุทธ ๑ พระธรรม ๑ พระสงฆ์ ๑.

๑. ท่านผู้สอนให้ประชุมชนประพฤติกอบด้วย กาย วาจา ใจ ตามพระธรรมวินัย ที่ท่านเรียกว่าพระพุทธศาสนา ชื่อพระพุทธเจ้า.

๒. พระธรรมวินัยที่เป็นคำสั่งสอนของท่าน ชื่อพระธรรม.

๓. หมู่ชนที่ฟังคำสั่งสอนของท่านแล้ว ปฏิบัติชอบตามพระธรรมวินัย ชื่อพระสงฆ์.

บุ. พุ. ๒๕/๑.

คุณของรตนะ ๓ อย่าง

พระพุทธเจ้ารู้ดีรู้ชอบด้วยพระองค์เองก่อนแล้ว สอนผู้อื่นให้รู้ตามด้วย.

พระธรรมย่อมรักษาผู้ปฏิบัติไม่ให้ตกไปในที่ชั่ว.

พระสงฆ์ปฏิบัติชอบตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าแล้ว สอนผู้อื่นให้กระทำตามด้วย.

อาการที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอน ๓ อย่าง

๑. ทรงสั่งสอน เพื่อจะให้ผู้ฟังรู้อย่างเห็นจริงในธรรมที่ควรรู้ควรเห็น.

๒. ทรงสั่งสอนมีเหตุที่ผู้ฟังอาจตรงตามให้เห็นจริงได้.

๓. ทรงสั่งสอนเป็นอัครรย์ คือผู้ปฏิบัติตามย่อมนได้ประโยชน์
โดยสมควรแก่ความปฏิบัติ.

นัย. อง. ติก. ๒๐/๓๕๖.

โอวาทของพระพุทธเจ้า ๓ อย่าง

๑. เว้นจากทุจริต คือประพฤตชั่วด้วย กาย วาจา ใจ.
๒. ประกอบสุจริต คือประพฤตชอบด้วย กาย วาจา ใจ.
๓. ทำใจของตนให้หมดจดจากเครื่องเศร้าหมองใจ มีโลภ โกรธ
หลง เป็นต้น.

ที. มหา. ๑๐/๕๗.

ทุจริต ๓ อย่าง

๑. ประพฤตชั่วด้วยกาย เรียกกายทุจริต.
๒. ประพฤตชั่วด้วยวาจา เรียกวจิทุจริต.
๓. ประพฤตชั่วด้วยใจ เรียกมโนทุจริต.

กายทุจริต ๓ อย่าง

ฆ่าสัตว์ ๑ ลักนื้อ ๑ ประพฤตผิดในกาม ๑.

วจิทุจริต ๔ อย่าง

พูดเท็จ ๑ พูดส่อเสียด ๑ พูดคำหยาบ ๑ พูดเพ้อเจ้อ ๑.

มโนทุจริต ๓ อย่าง

โลภอยากได้ของเขา ๑ พยาบาทปองร้ายเขา ๑ เห็นผิดจาก
คลองธรรม ๑.

ทุจจริต ๓ อย่างนี้ เป็นกิจไม่ควรทำ ควรจะละเสีย.

อญ. ทสก. ๒๔/๓๐๓.

สุจจริต ๓ อย่าง

๑. ประพฤติชอบด้วยกาย เรียกกายสุจจริต.
๒. ประพฤติชอบด้วยวาจา เรียกวจีสุจจริต.
๓. ประพฤติชอบด้วยใจ เรียกมโนสุจจริต.

กายสุจจริต ๓ อย่าง

เว้นจากฆ่าสัตว์ ๑ เว้นจากลักทรัพย์ ๑ เว้นจากประพฤตินิन्द
ในกาม ๑.

วจีสุจจริต ๔ อย่าง

เว้นจากพูดเท็จ ๑ เว้นจากพูดส่อเสียด ๑ เว้นจากพูดคำหยาบ ๑
เว้นจากพูดเพ้อเจ้อ ๑.

มโนสุจจริต ๓ อย่าง

ไม่โลภอยากได้ของเขา ๑ ไม่พยายามทปองร้ายเขา ๑ เห็นชอบ
ตามคลองธรรม ๑.

สุจจริต ๓ อย่างนี้ เป็นกิจควรทำ ควรประพฤติ.

อญ. ทสก. ๒๔/๓๐๓.

อกุศลมูล ๓ อย่าง

รากเง่าของอกุศล เรียกอกุศลมูล มี ๓ อย่าง คือ โลภะ
อยากได้ ๑ โทสะ คิดประทุษร้ายเขา ๑ โมหะ หลงไม่รู้จริง ๑.

เมื่ออกุศลมูลเหล่านี้ ๑ ก็ดี มีอยู่แล้ว อกุศลอื่นที่ยังไม่เกิด ก็

๒

๓

เกิดขึ้น ที่เกิดแล้วก็เจริญมากขึ้น เหตุนั้นควรละเสีย.

ที. ปาฏิ. ๑๑/๒๕๑. ขุ. อิติ. ๒๕/๒๖๔.

กุศลมูล ๓ อย่าง

รกเงาของกุศล เรียกกุศลมูล มี ๓ อย่าง คือ อโลภะ

ไม่욕ได้ ๑ อโทสะ ไม่คิดประทุษร้ายเขา ๑ อโมหะ ไม่หลง ๑

ถ้ากุศลมูลเหล่านี้ ๑ ก็ดี มีอยู่แล้ว กุศลอื่นที่ยังไม่เกิด ก็

๒

๓

เกิดขึ้น ที่เกิดแล้วก็เจริญมากขึ้น เหตุนั้นควรให้เกิดขึ้นในสันดาน.

ที. ปาฏิ. ๑๑/๒๕๒.

สัปปริสตัณณูติ คือข้อที่ท่านสัตว์บุรุษตั้งไว้ ๓ อย่าง

๑. ทาน สละสิ่งของของตนเพื่อเป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น.

๒. ปัพพัชชา คือบวช เป็นอุบายเว้นจากเบียดเบียนกันและกัน.

๓. มาตาปีตูปัญฐาน ปฏิบัติมารดาบิดาของตนให้เป็นสุข.

อง. ติก. ๒๐/๑๕๑.

อปัจจนกปฏิบัติปทา คือปฏิบัติไม่ผิด ๓ อย่าง

๑. อินทริยสังวร สำรวมอินทริย์ ๖ คือ หา หู จมูก ลิ้น
กาย ใจ ไม่ให้ยินดียินร้ายในเวลาเห็นรูป ฟังเสียง คมกลิ่น ลิ้มรส
ถูกต้องโณภูฏัพพะ รู้ธรรมารมณด้วยใจ.

๒. โภชนะ มัตตัญญุตตา รู้จักประมาณในการกินอาหารแต่พอสมควร ไม่มากไม่น้อย.

๓. ชาคริยานุโยค ประกอบความเพียรเพื่อจะชำระใจให้หมดจดไม่เห็นแก่นอนมากนัก.

อง. ติก. ๒๐/๑๔๒.

บุญกิริยาวัตร ๓ อย่าง

สิ่งเป็นที่ตั้งแห่งการบำเพ็ญบุญ เรียกบุญกิริยาวัตร โดยย่อมี

๓ อย่าง

๑. ทานมัย บุญสำเร็จด้วยการบริจาคทาน.

๒. สีลมัย บุญสำเร็จด้วยการรักษาศีล.

๓. ภวานามัย บุญสำเร็จด้วยการเจริญภavana.

บุ. อิติ. ๒๕/๒๗๐. อง. อฎฐก. ๒๓/๑๔๕.

สามัญญลักษณะ ๓ อย่าง

ลักษณะที่เสมอกันแก่สังขารทั้งปวง เรียกสามัญญลักษณะ

ไตรลักษณะก็เรียก แจกเป็น ๓ อย่าง

๑. อนิจจตา ความเป็นของไม่เที่ยง.

๒. ทุกขตา ความเป็นทุกข์.

๓. อนัตตตา ความเป็นของไม่ใช่ตน.

ตี. สพ. ๑๘/๑.

จตุกกะ คือ หมวด ๔

วาทติ คือธรรมเป็นเครื่องเจริญ ๔ อย่าง

๑. สัมปรัสังเสวะ คบท่านผู้ประพฤติชอบด้วยกาย วาจา ใจ ที่เรียกว่าสัตบุรุษ.
๒. สัทธัมมัสสวนะ ฟังคำสั่งสอนของท่านโดยเคารพ.
๓. โยนิโสมนสิการ ตรិตรองให้รู้จักสิ่งที่ดีหรือชั่วโดยอุบายที่ชอบ.
๔. ชัมมานุชัมมปฏิบัติ ประพฤติธรรมสมควรแก่ธรรมซึ่งได้ตรองเห็นแล้ว.

อง. จตุกก. ๒๑/๓๓๒.

จักร ๔

๑. ปฏิรูปเทสวาสะ อยู่ในประเทศอันสมควร.
 ๒. อัมปรัสูปัสสยะ คบสัตบุรุษ.
 ๓. อัตตสัมมาปณิธิ ตั้งตนไว้ชอบ.
 ๔. ปุพเพกตปุญญตา ความเป็นผู้ได้ทำความดีไว้ในปางก่อน.
- ธรรม ๔ อย่างนี้ คัจจลัอรณาไปสู่ความเจริญ.

อง. จตุกก. ๒๑/๔๐.

อกติ ๔

๑. ลำเอียงเพราะรักใคร่กัน เรียกกั้นทาคติ.
๒. ลำเอียงเพราะไม่ชอบกัน เรียกโทสาคติ.
๓. ลำเอียงเพราะเขลา เรียกโมหาคติ.
๔. ลำเอียงเพราะกลัว เรียกภยาคติ.

อกติ ๔ ประการนี้ ไม่ควรประพฤติ.

อง. จตุกก. ๒๑/๒๓.

อันตรายของภิกษุสามเณรผู้บวชใหม่ ๔ อย่าง

๑. อดทนต่อคำสอนไม่ได้ คือเบียดต่อคำสั่งสอนจึงเท็จทำตาม.
๒. เป็นคนเห็นแก่ปากแก่ท้อง ทนความอดอยากไม่ได้.
๓. เพลิดเพลินในกามคุณ ทะยานอยากได้สุขยิ่ง ๆ ขึ้นไป.
๔. รักผู้หญิง

ภิกษุสามเณรผู้หวังความเจริญแก่ตน ควรระวังอย่าให้อันตราย ๔ อย่างนี้ย้ายได้.

อง. จตุกก. ๒๑/๑๖๕.

ปธาน คือความเพียร ๔ อย่าง

๑. สัจวรปธาน เพียรระวังไม่ให้บาปเกิดขึ้นในสันดาน.
 ๒. ปหานปธาน เพียรละบาปที่เกิดขึ้นแล้ว.
 ๓. ภาวนापธาน เพียรให้กุศลเกิดขึ้นในสันดาน.
 ๔. อนุรักษนปธาน เพียรรักษากุศลที่เกิดขึ้นแล้วไม่ให้เสื่อม.
- ความเพียร ๔ อย่างนี้ เป็นความเพียรชอบ ควรประกอบให้มีในตน.

อง. จตุกก. ๒๑/๒๐.

อธิษฐานธรรม คือธรรมที่ควรตั้งไว้ในใจ ๔ อย่าง

๑. ปัญญา รอปรู้สิ่งทีควรรู้.
๒. สัจจะ ความจริงใจ คือประพฤตึสิ่งใดก็ให้ไ้ได้จริง.
๓. จาคะ สละสิ่งทีเป็นเข้าศึกแก่ความจริงใจ.
๔. อุปสมะ สงบใจจากสิ่งเป็นเข้าศึกแก่ความสงบ.

ม. อุป. ๑๔/๔๓๗.

อิทธิบาท คือคุณเครื่องให้สำเร็จความประสงค์ ๔ อย่าง

๑. ฉันทะ พอใจรักใคร่ในสิ่งนั้น.
๒. วิริยะ เพียรประกอบสิ่งนั้น.
๓. จิตตะ เอาใจฝักใฝ่ในสิ่งนั้นไม่วางธุระ.
๔. วิมังสา หมั่นตริตรองพิจารณาเหตุผลในสิ่งนั้น.

คุณ ๔ อย่างนี้ มีบริบูรณ์แล้ว อาจชักนำบุคคลให้ถึงสิ่งทีต้องประสงค์ซึ่งไม่เหลือวิสัย.

อภิ. วิภงฺก. ๓๕/๒๕๒.

ควรทำความไม่ประมาทในที่ ๔ สถาน

๑. ในการละกายทุจริต ประพฤตึกายสุจริต.
๒. ในการละวจีทุจริต ประพฤตึวจีสุจริต.
๓. ในการละมโนทุจริต ประพฤตึมโนสุจริต.
๔. ในการละความเห็นผิด ทำความเห็นให้ถูก.

อีกอย่างหนึ่ง

๑. ระวางใจไม่ให้กำหนดในอารมณ์เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนด.
๒. ระวางใจไม่ให้ขัดเคืองในอารมณ์เป็นที่ตั้งแห่งความขัดเคือง.
๓. ระวางใจไม่ให้หลงในอารมณ์เป็นที่ตั้งแห่งความหลง.
๔. ระวางใจไม่ให้มัวเมาในอารมณ์เป็นที่ตั้งแห่งความมัวเมา.

อง. จตุกก. ๒๑/๑๖๑.

ปาริสุทธิศีล ๔

๑. ปาติโมกขสังวร สำรวมในพระปาติโมกข์ เว้นข้อที่
พระพุทธเจ้าห้าม ทำตามข้อที่พระองค์อนุญาต.
๒. อินทริยสังวร สำรวมอินทริย์ ๖ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย
ใจ ไม่ให้ยินดียินร้ายในเวลาเห็นรูป ฟังเสียง ดมกลิ่น ลิ้มรส ถูกต้อง
โผฏฐัพพะ รู้ธรรมารมณด้วยใจ.
๓. ปาชีวปาริสุทธิ เลี้ยงชีวิตโดยทางที่ชอบ ไม่หลอกลวงเขา
เลี้ยงชีวิต.
๔. ปัจจยปัจจเวกขณะ พิจารณาเสียก่อนจึงบริโภคปัจจัย ๔ คือ
จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และเภสัช ไม่บริโภคด้วยตัณหา.

วิ. สील. ปจม. ๑๕.

อาร์กขกัมมัฏฐาน ๔

๑. พุทธานุสสติ ระลึกถึงคุณพระพุทธเจ้าที่มีในพระองค์และทรงเกื้อกูลแก่ผู้อื่น.

๒. เมตตา แผ่ไมตรีจิตคิดจะให้สัตว์ทั้งปวงเป็นสุขทั่วหน้า.

๓. อสุภะ พิจารณาร่างกายตนและผู้อื่นให้เห็นเป็นไม่งาม.

๔. มรณัสสติ นึกถึงความตายอันจะมีแก่ตน.

กัมมัฏฐาน ๔ อย่างนี้ ควรเจริญเป็นนิตย์.

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ.

พรหมวิหาร ๔

๑. เมตตา ความรักใคร่ ปรารถนาจะให้มีความสุข.

๒. กรุณา ความสงสาร คิดจะช่วยให้พ้นทุกข์.

๓. มุทิตา ความพลอยยินดี เมื่อผู้อื่นได้ดี.

๔. อุเบกขา ความวางเฉย ไม่ดีใจไม่เสียใจเมื่อผู้อื่นถึงความวิบัติ.

๔ อย่างนี้ เป็นเครื่องอยู่ของท่านผู้ใหญ่.

อภิ. วิภงฺก. ๓๕/๓๖๕.

สติปัฏฐาน ๔

๑. กายานุปัสสนา ๒. เวทนานุปัสสนา ๓. จิตตานุปัสสนา
๔. ธรรมานุปัสสนา.

สติกำหนดพิจารณากายเป็นอารมณ์ว่า กายนี้สักว่ากาย ไม่ใช่สัตว์ บุคคล ตัว ตน เรา เขา เรียกกายานุปัสสนา.

สติกำหนดพิจารณาเวทนา คือ สุข ทุกข์ และไม่สุขไม่ทุกข์ เป็น อารมณ์ว่า เวทนานี้ก็สักว่าเวทนา ไม่ใช่สัตว์ บุคคล ตัว ตน เรา เขา เรียกเวทนานุปัสสนา.

สติกำหนดพิจารณาใจที่เศร้าหมอง หรือฟุ้งแล้ว เป็นอารมณ์ว่า ใจนี้ก็สักว่าใจ ไม่ใช่สัตว์ บุคคล ตัว ตน เรา เขา เรียกจิตตานุปัสสนา.

สติกำหนดพิจารณาธรรมที่เป็นกุศลหรืออกุศล ที่บังเกิดกับใจ เป็นอารมณ์ว่า ธรรมนี้ก็สักว่าธรรม ไม่ใช่สัตว์ บุคคล ตัว ตน เรา เขา เรียกธรรมานุปัสสนา.

ที. มหา. ๑๐/๓๒๕.

ธาตุกัมมัฏฐาน ๔

ธาตุ ๔ คือ ธาตุดิน เรียกปฐวีธาตุ ธาตุน้ำ เรียกอาโปธาตุ ธาตุไฟ เรียกเตโชธาตุ ธาตุลม เรียกว่าโยธาตุ.

ธาตุอันใดมีลักษณะแข็ง ธาตุนั้นเป็นปฐวีธาตุ ปฐวีธาตุนั้น ที่เป็นภายใน คือ ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เนื้อ เอ็น กระดูก เยื่อในกระดูก ม้าม หัวใจ ตับ พังผืด ไต ปอด ใสใหญ่ ใส่น้อย อาหารใหม่ อาหารเก่า.

ธาตุอันใดมีลักษณะเอิบอาบ ธาตุนั้นเป็นอาโปธาตุ อาโปธาตุนั้น
ที่เป็นภายใน คือ ดี เสดล หนอง เลือด เหงื่อ มันทัน น้ำตา
เปลวมัน น้ำลาย น้ำมูก ไขข้อ มูตร.

ธาตุอันใดมีลักษณะร้อน ธาตุนั้นเป็นเตโชธาตุ เตโชธาตุนั้น
ที่เป็นภายใน คือ ไฟที่ยังกายให้อบอุ่น ไฟที่ยังกายให้ทรุดโทรม ไฟที่
ยังกายให้กระวนกระวาย ไฟที่เผาอาหารให้ย่อย.

ธาตุอันใดมีลักษณะพัดไปมา ธาตุนั้นเป็นวาโยธาตุ วาโยธาตุนั้น
ที่เป็นภายใน คือ ลมพัดขึ้นเบื้องบน ลมพัดลงเบื้องต่ำ ลมในท้อง
ลมในไส้ ลมพัดไปตามตัว ลมหายใจ.

ความกำหนดพิจารณาภายในนี้ ให้เห็นว่าเป็นแต่เพียงธาตุ ๔ คือ
ดิน น้ำ ไฟ ลม ประชุมกันอยู่ ไม่ใช่เรา ไม่ใช่ของเรา เรียกว่า
ธาตุก็มีภพฐาน.

ม. อุป. ๑๔/๔๓๗.

อริยสัจ ๔

๑. ทุกข์
๒. สมุทัย คือ เหตุให้ทุกข์เกิด
๓. นิโรธ คือความดับทุกข์
๔. มรรค คือข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์.

ความไม่สบายกาย ไม่สบายใจ ได้ชื่อว่าทุกข์ เพราะเป็นของทานได้ยาก.

ตัณหาคือความทะยานอยาก ได้ชื่อว่าสมุทัย เพราะเป็นเหตุให้ทุกข์เกิด.

ตัณหานั้น มีประเภทเป็น ๓ คือตัณหาความอยากในอารมณ์ที่น่ารักใคร่ เรียกว่ากามตัณหาอย่าง ๑ ตัณหาความอยากเป็นโน่นเป็นนี่ เรียกว่าภวตัณหาอย่าง ๑ ตัณหาความอยากไม่เป็นโน่นเป็นนี่ เรียกว่าวิภวตัณหาอย่าง ๑.

ความดับตัณหาได้สิ้นเชิง ทุกข์ดับไปหมด ได้ชื่อว่านิโรธ เพราะเป็นความดับทุกข์.

ปัญญาอันชอบว่าสิ่งนี้ทุกข์ สิ่งนี้เหตุให้ทุกข์เกิด สิ่งนี้ความดับทุกข์ สิ่งนี้ทางให้ถึงความดับทุกข์ ได้ชื่อว่ามรรค เพราะเป็นข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์.

มรรคนั้นมีองค์ ๘ ประการ คือ ปัญญาอันเห็นชอบ ๑ ดำริชอบ ๑ เจรจาชอบ ๑ ทำการงานชอบ ๑ เลี้ยงชีวิตชอบ ๑ ทำความเพียรชอบ ๑ ตั้งสติชอบ ๑ ตั้งใจชอบ ๑.

อภิ. วิภงฺก. ๓๕/๑๒๗.

ปัญญาะ คือ หมวด ๕

อนันตริยกรรม ๕

๑. มาตุฆาต ฆ่ามารดา.
๒. ปิตุฆาต ฆ่าบิดา.
๓. อรหันตฆาต ฆ่าพระอรหันต์.
๔. โลหิตุปบาท ทำร้ายพระพุทธเจ้าจนถึงยังพระโลหิตให้ห้อ
ขึ้นไป.
๕. สังฆเภท ยังสงฆ์ให้แตกจากกัน.

กรรม ๕ อย่างนี้ เป็นบาปอันหนักที่สุด ห้ามสวรรค์ ห้าม
นิพพาน ตั้งอยู่ในฐานปาราชิกของผู้ถือพระพุทธศาสนา ห้ามไม่ให้ทำ
เป็นเด็ดขาด.

อ.จ. ปญจก. ๒๒/๑๖๕.

อภินิหารปัจเจกชน ๕

๑. ควรพิจารณาทุกวัน ๆ ว่า เรามีความแก่เป็นธรรมดา ไม่
ล่วงพ้นความแก่ไปได้.
๒. ควรพิจารณาทุกวัน ๆ ว่า เรามีความเจ็บเป็นธรรมดา ไม่
ล่วงพ้นความเจ็บไปได้.
๓. ควรพิจารณาทุกวัน ๆ ว่า เรามีความตายเป็นธรรมดา ไม่
ล่วงพ้นความตายไปได้.

๔. ควรพิจารณาทุกวัน ๆ ว่า เราจะต้องพลัดพรากจากของรักของชอบใจทั้งสิ้น.

๕. ควรพิจารณาทุกวัน ๆ ว่า เรามีกรรมเป็นของตัว เราทำดีจักได้ดี ทำชั่วจักได้ชั่ว.

อง. ปลูก. ๒๒/๘๑.

เวสัชชากรณธรรม คือ ธรรมทำความกล้าหาญ ๕ อย่าง

๑. สัทธา เชื่อสิ่งที่ควรเชื่อ.
๒. สীล รักษากายวาจาให้เรียบร้อย.
๓. พาหุสัจจะ ความเป็นผู้ศึกษามาก.
๔. วิริยารัมภะ ปรารภความเพียร.
๕. ปัญญา รอบรู้สิ่งที่ควรรู้.

อง. ปลูก. ๒๒/๑๔๔.

องค์แห่งภิกษุใหม่ ๕ อย่าง

๑. สำรวมในพระปาติโมกข์ เว้นข้อที่พระพุทธเจ้าห้าม ทำตามข้อที่ทรงอนุญาต.

๒. สำรวมอินทรีย์ คือ ระวัง ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ไม่ให้ความยินดียินร้ายครอบงำได้ ในเวลาที่เห็นรูปด้วยนัยน์ตาเป็นต้น.

๓. ความเป็นคนไม่เอิกเกริกเฮฮา.
๔. อยู่ในเสนาสนะอันสงัด.
๕. มีความเห็นชอบ.

ภิกษุใหม่ควรตั้งอยู่ในธรรม ๕ อย่างนี้.

อญ. ปญจก. ๒๒/๑๕๕.

องค์แห่งธรรมกถิก คือ นักเทศก์ ๕ อย่าง

๑. แสดงธรรมไปโดยลำดับ ไม่ตัดลัดให้ขาดความ.
๒. อ่างเหตุผลแนะนำให้ผู้ฟังเข้าใจ.
๓. ตั้งจิตเมตตาปรารถนาให้เป็นประโยชน์แก่ผู้ฟัง.
๔. ไม่แสดงธรรมเพราะเห็นแก่ลาภ.
๕. ไม่แสดงธรรมกระทบตนและผู้อื่น คือว่า ไม่ยกตนเสียคดี

ผู้อื่น.

ภิกษุผู้เป็นธรรมกถิก ฟังตั้งองค์ ๕ อย่างนี้ไว้ในตน.

อญ. ปญจก. ๒๒/๒๐๖.

ธัมมัสสวนานิสงส์ คือ อานิสงส์แห่งการฟังธรรม ๕ อย่าง

๑. ผู้ฟังธรรมย่อมได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง.
๒. สิ่งใดได้เคยฟังแล้ว แต่ไม่เข้าใจชัด ย่อมเข้าใจสิ่งนั้นชัด.
๓. บรรเทาความสงสัยเสียได้.
๔. ทำความเห็นให้ถูกต้องได้.
๕. จิตของผู้ฟังย่อมผ่องใส.

อญ. ปญจก. ๒๒/๒๓๖.

พละ คือธรรมเป็นกำลัง ๕ อย่าง

๑. สัทธา ความเชื่อ.
๒. วิริยะ ความเพียร.
๓. สติ ความระลึกได้.
๔. สมาธิ ความตั้งใจมั่น.
๕. ปัญญา ความรอบรู้.

อินทรีย์ ๕ ก็เรียก เพราะเป็นใหญ่ในกิจของตน.

อง. ปญจก. ๒๒/๑๑.

นิวรรณ์ ๕

ธรรมอันกันจิตไม่ให้บรรลุความดี เรียกนิวรรณ์ มี ๕ อย่าง

๑. พอใจรักใคร่ในอารมณ์ที่ชอบใจมีรูปเป็นต้น เรียกกามฉันท.
๒. ปองร้ายผู้อื่น เรียกพยาบาท.
๓. ความที่จิตหุดหู่และเคลิบเคลิ้ม เรียกถีนมิทชะ.
๔. ฟุ้งซ่านและรำคาญ เรียกอุทธัจจกุกกัจจะ.
๕. ลังเลไม่ตกลงได้ เรียกวิจิกิจฉา.

อง. ปญจก. ๒๒/๑๒.

ขั้น ๕

กายกับใจนี้ แบ่งออกเป็น ๕ กอง เรียกว่าขั้น ๕ ๑. รูป

๒. เวทนา ๓. สัญญา ๔. สังขาร ๕. วิญญาณ.

ธาตุ ๔ คือ ดิน น้ำ ไฟ ลม ประชุมกันเป็นกายนี้ เรียกว่ารูป.

ความรู้สึกอารมณ์ว่า เป็นสุข คือ สบายกายสบายใจ หรือเป็นทุกข์ คือไม่สบายกายไม่สบายใจ หรือเฉย ๆ คือไม่ทุกข์ไม่สุข เรียกว่า เวทนา.

ความจำได้หมายรู้ คือ จำรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ อารมณ์ที่เกิดกับใจได้ เรียกว่าสัญญา.

เจตสิกกรรม คือ อารมณ์ที่เกิดกับใจ* เป็นส่วนดี เรียกกุศล เป็นส่วนชั่ว เรียกอกุศล เป็นส่วนกลาง ๆ ไม่ดีไม่ชั่ว เรียกอัพยากฤต เรียกว่าสังขาร.

ความรู้อารมณ์ในเวลาเมื่อรูปมากระทบตาเป็นต้น เรียกว่าวิญญาณ.

ขั้นที่ ๕ นี้ ย่นเรียกว่า นาม รูป. เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ รวมเข้าเป็นนาม รูปคงเป็นรูป.

อภิ. วิภงค. ๓๕/๑.

๑. ความคิด หรือเรื่องราวที่เรียกว่าธรรมะหรือธรรมารมณ์...เรียกว่าสังขาร.

ฉีกะ คือ หมวด ๖

การวะ ๖ อย่าง

ความเอื้อเฟื้อ ในพระพุทธเจ้า ๑ ในพระธรรม ๑ ในพระสงฆ์ ๑
ในความรู้ ๑ ในความไม่ประมาท ๑ ในปฏิสันถารคือต้อนรับ
ปราศรัย ๑. ภิกษุควรทำการวะ ๖ ประการนี้.

อง. นกก. ๒๒/๓๖๕.

สาราณียธรรม ๖ อย่าง

ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความให้ระลึกถึง เรียกสาราณียธรรม มี

๖ อย่าง คือ :-

๑. เข้าไปตั้งกายกรรมประกอบด้วยเมตตา ในเพื่อนภิกษุสามเณร
ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ ช่วยขวนขวายในกิจธุระของเพื่อนกันด้วยกาย
มีพยาบาลภิกษุไข้เป็นต้น ด้วยจิตเมตตา.

๒. เข้าไปตั้งวจีกรรมประกอบด้วยเมตตา ในเพื่อนภิกษุสามเณร
ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ ช่วยขวนขวายในกิจธุระของเพื่อนกันด้วย
วาจา เช่นกล่าวสั่งสอนเป็นต้น ด้วยจิตเมตตา.

๓. เข้าไปตั้งมโนกรรมประกอบด้วยเมตตา ในเพื่อนภิกษุสามเณร
ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ คิดแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์แก่เพื่อนกัน.

๔. แบ่งปันลาภที่ตนได้มาแล้วโดยชอบธรรม ให้แก่เพื่อนภิกษุ
สามเณร ไม่หวงไว้บริโภคนำเฉพาะผู้เดียว.

๕. รักษาศีลบริสุทธิเสมอกันกับเพื่อนภิกษุสามเณรอื่น ๆ ไม่ทำตนให้เป็นที่รังเกียจของผู้อื่น.

๖. มีความเห็นร่วมกันกับภิกษุสามเณรอื่น ๆ ไม่วิวาทกับใคร ๆ เพราะมีความเห็นผิดกัน.

ธรรม ๖ อย่างนี้ ทำผู้ประพฤติให้เป็นที่รักที่เคารพของผู้อื่น เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กันและกัน เป็นไปเพื่อความไม่วิวาทกันและกัน เป็นไปเพื่อความพร้อมเพรียงเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน.

อง. ฉก. ๒๒/๓๒๒.

อายตนะภายใน ๖

หา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ. อินทรีย์ ๖ ก็เรียก.

ม. ม. ๑๒/๕๖. อภ. วิภงก. ๓๕/๘๕.

อายตนะภายนอก ๖

รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ คืออารมณ์ที่มาถูกต้องกาย
ธรรม คืออารมณ์เกิดกับใจ. อารมณ์ ๖ ก็เรียก.

ม. อุป. ๑๔/๔๐๑. อภ. วิภงก. ๓๕/๘๕.

วิญญาณ ๖

อาศัยรูปกระทบตา	เกิดความรู้ขึ้น	เรียกจักษุวิญญาณ
อาศัยเสียงกระทบหู	เกิดความรู้ขึ้น	เรียกโสตวิญญาณ
อาศัยกลิ่นกระทบจมูก	เกิดความรู้ขึ้น	เรียกฆานวิญญาณ
อาศัยรสกระทบลิ้น	เกิดความรู้ขึ้น	เรียกชีวหาวิญญาณ
อาศัยโผฏฐัพพะกระทบกาย	เกิดความรู้ขึ้น	เรียกกายวิญญาณ
อาศัยธรรมเกิดกับใจ	เกิดความรู้ขึ้น	เรียกมโนวิญญาณ.

ที. มหา. ๑๐/๓๔๔. อภิ. วิภังค. ๓๕/๘๕.

สัมผัส ๖

อายตนะภายในมีตาเป็นต้น อายตนะภายนอกมีรูปเป็นต้น วิญญาณ
มีจักษุวิญญาณเป็นต้น กระทบกัน เรียกสัมผัส มีชื่อตามอายตนะภายใน
เป็น ๖ คือ :-

จักษุ

โสต

ฆานะ สัมผัส.

ชีวหา

กาย

มโน

ที. มหา. ๑๐/๓๔๔. ตี. นิ. ๑๖/๔.

เวทนา ๖

สัมผัสนั้นเป็นปัจจัยให้เกิดเวทนา เป็นสุขบ้าง ทุกข์บ้าง ไม่ทุกข์
ไม่สุขบ้าง มีชื่อตามอายตนะภายในเป็น ๖ คือ :-

จักขุ

โสต

ฆาน สัมผัสสชาเวทนา

ชีวหา

กาย

มโน

ที. มหา. ๑๐/๓๔๔. สั. นิ. ๑๖/๔.

ธาตุ ๖

๑. ปฐวีธาตุ คือ ธาตุดิน.
๒. อาโปธาตุ คือ ธาตุน้ำ.
๓. เตโชธาตุ คือ ธาตุไฟ.
๔. วาโยธาตุ คือ ธาตุลม.
๕. อากาศธาตุ คือ ช่องว่างมีในกาย.
๖. วิญญานธาตุ คือ ความรู้อะไรก็ได้.

ม. อุป. ๑๔/๑๒๕. อภิ. วิภงค. ๓๕/๑๐๑.

ตัดตกะ คือ หมวด ๗

อธิพานิชธรรม ๗ อย่าง

ธรรมไม่เป็นที่ตั้งแห่งความเสื่อม เป็นไปเพื่อความเจริญฝ่ายเดียว ชื่อว่า อธิพานิชธรรม มี ๗ อย่าง คือ :-

๑. หมั่นประชุมกันเนื่องนิตย์.

๒. เมื่อประชุมก็พร้อมเพรียงกันประชุม เมื่อเลิกประชุม ก็พร้อมเพรียงกันเลิก และพร้อมเพรียงกันช่วยทำกิจที่สงฆ์จะต้องทำ.

๓. ไม่บัญญัติสิ่งที่พระพุทธเจ้าไม่บัญญัติขึ้น ไม่ถอนสิ่งที่พระองค์ทรงบัญญัติไว้แล้ว สาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบทตามที่พระองค์ทรงบัญญัติไว้.

๔. ภิกษุเหล่าใดเป็นผู้ใหญ่เป็นประธานในสงฆ์ เคารพนับถือภิกษุเหล่านั้น เชื่อฟังถ้อยคำของท่าน.

๕. ไม่ลุอำนาจแก่ความอยากที่เกิดขึ้น.

๖. ยินดีในเสนาสนะป่า.

๗. ตั้งใจอยู่ว่า เพื่อนภิกษุสามเณรซึ่งเป็นผู้มีศีล ซึ่งยังไม่มาสู่อาวาส ขอให้มา ที่มาแล้ว ขอให้อยู่เป็นสุข.

ธรรม ๗ อย่างนี้ ตั้งอยู่ในผู้ใด ผู้นั้นไม่มีความเสื่อมเลย มีแต่ความเจริญฝ่ายเดียว.

อง. สดุดก. ๒๓/๒๑.

อริยทรัพย์ ๗

ทรัพย์ คือ คุณความดีที่มีในสันดานอย่างประเสริฐ เรียก

อริยทรัพย์ มี ๗ อย่าง คือ :-

๑. สัทธา เชื่อสิ่งที่ควรเชื่อ.
๒. สีล รักษา กาย วาจา ให้เรียบร้อย.
๓. หิริ ความละอายต่อบาปทุจริต.
๔. โอตตัปปะ สะดุ้งกลัวต่อบาป.
๕. พาหุสัจจะ ความเป็นคนเคยได้ยินได้ฟังมามาก คือจำทรงธรรมและรู้ศิลปวิทยามาก.
๖. จาคะ สละให้ปันสิ่งของของตนแก่คนที่ควรให้ปัน.
๗. ปัญญา รอบรู้สิ่งที่เป็นประโยชน์และไม่เป็นประโยชน์.

อริยทรัพย์ ๗ ประการนี้ ดีกว่าทรัพย์ภายนอก มีเงินทองเป็นต้น
ควรแสวงหาไว้มีในสันดาน.

อง. สตุตถก. ๒๓/๕.

สัพปริสธรรม ๗ อย่าง

ธรรมของสัตบุรุษ เรียกว่า สัพปริสธรรม มี ๗ อย่าง คือ :-

๑. ฆัมมัญญตา ความเป็นผู้รู้จักเหตุ เช่นรู้จักว่า สิ่งนี้เป็นเหตุแห่งสุข สิ่งนี้เป็นเหตุแห่งทุกข์.
๒. อตถัญญตา ความเป็นผู้รู้จักผล เช่นรู้จักว่า สุขเป็นผลแห่งเหตุอันนี้ ทุกข์เป็นผลแห่งเหตุอันนี้.
๓. อตตัญญตา ความเป็นผู้รู้จักตนว่า เราว่าโดยชาติ ตระกูล ยศ

ศักดิ์ สมบัติ บริวาร ความรู้ และคุณธรรมเพียงเท่านี้ ๆ แล้วประพฤติ
ตนให้สมควรแก่ที่เป็นอยู่อย่างไร.

๔. มัตตัญญูตา ความเป็นผู้รู้ประมาณ ในการแสวงหาเครื่อง
เลี้ยงชีวิตแต่โดยทางที่ชอบ และรู้จักประมาณในการบริโภคแต่พอควร.

๕. กาลัญญูตา ความเป็นผู้รู้จักกาลเวลาอันสมควรในอันประกอบ
กิจนั้น ๆ.

๖. ปริสัจญูตา ความเป็นผู้รู้จักประชุมชน และกิริยาที่จะต้อง
ประพฤติต่อประชุมชนนั้น ๆ ว่า หมู่นี้เมื่อเข้าไปหา จะต้องทำกิริยา
อย่างนี้ จะต้องพูดอย่างนี้ เป็นต้น.

๗. ปุคคल्पโรปรัญญูตา ความเป็นผู้รู้จักเลือกบุคคลว่า ผู้นี้เป็น
คนดีควรคบ ผู้นี้เป็นคนไม่ดี ไม่ควรคบ เป็นต้น.

อง. สุตตก. ๒๓/๑๑๓.

สัปปริสธรรมอีก ๗ อย่าง

๑. สัตบุรุษประกอบด้วยธรรม ๗ ประการ คือ มีศรัทธา มี
ความละเอียดอ่อนบารมี มีความกลัวต่อบาป เป็นคนได้ยินได้ฟังมาก เป็น
คนมีความเพียร เป็นคนมีสติมั่นคง เป็นคนมีปัญหา.

๒. จะปรึกษาสิ่งใดกับใคร ๆ ก็ไม่ปรึกษาเพื่อจะเบียดเบียนตน
และผู้อื่น.

๓. จะคิดสิ่งใดก็ไม่คิดเพื่อจะเบียดเบียนตนและผู้อื่น.

๔. จะพูดสิ่งใดก็ไม่พูดเพื่อจะเบียดเบียนตนและผู้อื่น.

๕. จะทำสิ่งใดก็ไม่ทำเพื่อจะเบียดเบียนตนและผู้อื่น.

๖. มีความเห็นชอบ มีเห็นว่าทำดีได้ดีทำชั่วได้ชั่วเป็นต้น.
๗. ให้ทานโดยเคารพ ถือเอื้อเฟื้อแก่ของที่ตัวให้ และผู้รับทานนั้น ไม่ทำอาการคู้ทึงเสียด.

นัย. ม. อุป. ๑๔/๑๑๒.

โพชฌงค์ ๗

๑. สติ ความระลึกได้.
๒. สัมมวิจยะ ความสอดส่องธรรม.
๓. วิริยะ ความเพียร.
๔. ปีติ ความอิมใจ.
๕. ปัสสัทธิ ความสงบใจและอารมณ์.
๖. สมာธิ ความตั้งใจมั่น.
๗. อุเปกขา ความวางเฉย.

เรียกตามประเภทว่า สติสัมโพชฌงค์ไปโดยลำดับจนถึงอุเปกขา-
สัมโพชฌงค์.

ตี. มหา. ๑๕/๕๑.

อัฐฐกะ คือ หมวด ๘

โลกธรรม ๘

ธรรมที่ครอบงำสัตว์โลกอยู่ และสัตว์โลกยอมเป็นไปตามธรรมนั้น เรียกว่าโลกธรรม. โลกธรรมนั้น ๘ อย่าง คือ มีลาภ ๑ ไม่มีลาภ ๑ มียศ ๑ ไม่มียศ ๑ นิินทา ๑ สรรเสริญ ๑ สุข ๑ ทุกข์ ๑.

ในโลกธรรม ๘ ประการนี้ ใดๆอย่างหนึ่งเกิดขึ้น ควรพิจารณาว่า สิ่งนี้เกิดขึ้นแล้วแก่เรา ก็แต่ว่ามันไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา ควรรู้ตามที่เป็นจริง อย่าให้มันครอบงำจิตได้ คืออย่ายินดีในส่วนที่ปรารถนา อย่ายินร้ายในส่วนที่ไม่ปรารถนา.

อง. สฎฐก. ๒๓/๑๕๘.

ลักษณะตัดสินธรรมวินัย ๘ ประการ

ธรรมเหล่าใดเป็นไปเพื่อความกำหนดข้อมใจ ๑.

เป็นไปเพื่อความประกอบทุกข์ ๑.

เป็นไปเพื่อความสะสมกองกิเลส ๑.

เป็นไปเพื่อความอยากใหญ่ ๑.

เป็นไปเพื่อความไม่สัน โดยยินดีด้วยของมีอยู่ คือมีนี้แล้วอยากได้นั้น ๑.

เป็นไปเพื่อความคลุกคลีด้วยหมู่คณะ. ๑.

เป็นไปเพื่อความเกียจคร้าน ๑.

เป็นไปเพื่อความเลี้ยงยาก ๑.

ธรรมเหล่านี้พึงรู้ว่า ไม่ใช่ธรรม ไม่ใช่วินัย ไม่ใช่คำสั่งสอน
ของพระศาสดา.

ธรรมเหล่านี้เป็นไปเพื่อความคลายกำหนด ๑.

เป็นไปเพื่อความปราศจากทุกข์ ๑.

เป็นไปเพื่อความไม่สะสมกองกิเลส ๑.

เป็นไปเพื่อความอยากอันน้อย ๑.

เป็นไปเพื่อความสันโดษยินดีด้วยของมีอยู่ ๑.

เป็นไปเพื่อความสงบจากหมู่ ๑.

เป็นไปเพื่อความเพียร ๑.

เป็นไปเพื่อความเลี้ยงง่าย ๑.

ธรรมเหล่านี้พึงรู้ว่า เป็นธรรม เป็นวินัย เป็นคำสั่งสอนของ
พระศาสดา.

อ. อกุจก. ๒๓/๒๘๘.

มรรคที่องค์ ๘

๑. สัมมาทิฐิ ปัญญาอันเห็นชอบ คือเห็นอริยสัจ ๔.
๒. สัมมาสังกัปปะ ดำริชอบ คือ ดำริจะออกจากกาม ๑ ดำริ
ในอันไม่พยาบาท ๑ ดำริในอันไม่เบียดเบียน ๑.
๓. สัมมาวาจา เจรจาชอบ คือเว้นจากวจีทุจริต ๔.
๔. สัมมากัมมัฏตะ ทำการงานชอบ คือเว้นจากกายทุจริต ๓.

๕. สัมมาอาชีวะ เลี้ยงชีวิตชอบ คือเว้นจากความเลี้ยงชีวิต
โดยทางที่ผิด.

๖. สัมมาวายามะ เพียรชอบ คือเพียรในที่ ๔ สถาน.

๗. สัมมาสติ ระลึกชอบ คือระลึกในสติปัฏฐานทั้ง ๔.

๘. สัมมาสมาธิ ตั้งใจไว้ชอบ คือเจริญฌานทั้ง ๔.

ในองค์มรรคทั้ง ๘ นั้น เห็นชอบ ดำริชอบ สงเคราะห์เข้าใน
ปัญญาศึกษา. วาจาชอบ การงานชอบ เลี้ยงชีวิตชอบ สงเคราะห์เข้า
ในศีลศึกษา. เพียรชอบ ระลึกชอบ ตั้งใจไว้ชอบ สงเคราะห์เข้าใน
จิตตศึกษา.

ม. มุ. ๑๒/๒๖. อภิ. วิภงฺก. ๓๕/๓๑๗.

นวกะ คือ หมวด ๕

มลละ คือ มลทิน ๕ อย่าง

โกรธ ๑ ลบหลู่บุญคุณท่าน ๑ ริษยา ๑ ตระหนี่ ๑ มายา ๑
มักอวด ๑ พุดปด ๑ มีความปรารถนาตามก ๑ เห็นผิด ๑.

อภิ. วิภงฺก. ๓๕/๕๒๖.

ทศกะ คือ หมวด ๑๐

อกุศลกรรมบถ ๑๐

จัดเป็นกายกรรม คือทำด้วยกาย ๓ อย่าง

๑. ปาณาติบาต ทำชีวิตสัตว์ให้ตกลงง คือฆ่าสัตว์.

๒. อทินนาทาน ถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้ ด้วย

อาการแห่งขโมย.

๓. กามเมสุ มิจฉาจาร ประพฤตผิดในกาม.

จัดเป็นวจีกรรม คือทำด้วยวาจา ๔ อย่าง

๔. มุสาวาท พูดเท็จ.

๕. ปิสุณาวาจา พูดส่อเสียด.

๖. ผรุสวาจา พูดคำหยาบ.

๗. สัมผัสปลาทปะ พูดเพ้อเจ้อ.

จัดเป็นมโนกรรม คือทำด้วยใจ ๓ อย่าง

๘. อภิชฌา โลภอยากได้ของเขา.

๙. พยาบาท ปองร้ายเขา.

๑๐. มิจฉาทิฎฐิ เห็นผิดจากคลองธรรม.

กรรม ๑๐ อย่างนี้ เป็นทางบาป ไม่ควรดำเนิน.

ที.มหา. ๑๐/๓๕๖. ที.ปาฎิ. ๑๑/๒๘๔. ม.มู. ๑๒/๕๒๑.

กุศลกรรมบท ๑๐

จัดเป็นกายกรรม ๓ อย่าง

๑. ปาณาติปาตา เวรมณี เว้นจากทำชีวิตสัตว์ให้ตกลง.
๒. อทินนาทานา เวรมณี เว้นจากถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้ ด้วยอาการแห่งขโมย.
๓. กามเมสุ มิฉฉาจารา เวรมณี เว้นจากประพฤติดิฉินในกาม.

จัดเป็นวจีกรรม ๔ อย่าง

๔. มุสาวาทา เวรมณี เว้นจากพูดเท็จ.
๕. ปิสุณาย วาจา เวรมณี เว้นจากพูดส่อเสียด.
๖. ผรุสสาย วาจา เวรมณี เว้นจากพูดคำหยาบ.
๗. สัมผัสปลลาปา เวรมณี เว้นจากพูดเพ้อเจ้อ.

จัดเป็นมโนกรรม ๓ อย่าง

๘. อนภิชชา ไม่โลภอยากได้ของเขา.
๙. อพยาบาท ไม่พยาบาทปองร้ายเขา.
๑๐. สัมมาทิฎฐิ เห็นชอบตามคลองธรรม.

กรรม ๑๐ อย่างนี้เป็นทางบุญ ควรดำเนิน.

ที. มหา. ๑๐/๓๕๙. ที ปาฎิ. ๑๑/๒๘๔. ม. มุ. ๑๒/๕๒๓.

บุญกิริยาวัตถุ ๑๐ อย่าง

๑. ทานมัย บุญสำเร็จด้วยการบริจาคทาน.
๒. สีลมัย บุญสำเร็จด้วยการรักษาศีล.

๓. ภาวนามัย บัญสำเร็จด้วยการเจริญภาวนา.
๔. อปจายนมัย บัญสำเร็จด้วยการประพาศิถ้อมตนแก่ผู้ใหญ่.
๕. เวชยวัจจมัย บัญสำเร็จด้วยการช่วยขวนขวายในกิจที่ชอบ.
๖. ปัตติทานมัย บัญสำเร็จด้วยการให้ส่วนบุญ.
๗. ปัตตานุโมทนามัย บัญสำเร็จด้วยการอนุโมทนาส่วนบุญ.
๘. ฐัมมัสสวนมัย บัญสำเร็จด้วยการฟังธรรม.
๙. ฐัมมเทศนามัย บัญสำเร็จด้วยการแสดงธรรม.
๑๐. ฏิญจุชุกัมม์ การทำความเห็นให้ตรง.

ศ.วิ. ๓/๒๕๖. อภิธมมตถสงคหปาลิ. ๒๙. ตฎฎีกา. ๑๗๑.

ธรรมที่บรรพชิตควรพิจารณาเนื่อง ๆ ๑๐ อย่าง

๑. บรรพชิตควรพิจารณาเนื่อง ๆ ว่า บัดนี้เรามีเพศต่างจากคฤหัสถ์แล้ว อาหารกิริยาใด ๆ ของสมณะ เราต้องทำอาการกิริยานั้น ๆ.
๒. บรรพชิตควรพิจารณาเนื่อง ๆ ว่า ความเลียงชีวิตของเราเนื่องด้วยผู้อื่น เราควรทำตัวให้เขาเลียงง่าย.
๓. บรรพชิตควรพิจารณาเนื่อง ๆ ว่า อาการกายวาจาอย่างอื่นที่เราจะต้องทำให้ดีขึ้นไปกว่านี้ ยังมีอยู่อีก ไม่ใช่เพียงเท่านี้.

๕. กิ๊งกรณีเยสุ ทักขตา ความขยันช่วยเอาใจใส่ในกิจธุระของ
๖. ชัมมกามตา ความใคร่ในธรรมที่ชอบ.
๗. วิริยะ เพียรเพื่อจะละความชั่ว ประพฤติความดี.
๘. สันโดษ ยินดีด้วยฟ้านุ่ง ผ้าห่ม อาหาร ที่นอน ที่นั่ง
และยา ตามมีตามได้.
๙. สติ จำการที่ได้ทำและคำที่พูดแล้วแม่นยำได้.
๑๐. ปัญญา รอบรู้ในกองสังขารตามเป็นจริงอย่างไร.

อง. ทสก. ๒๔/ ๒๖.

กถาวัตถุ คือ ถ้อยคำที่ควรพูด ๑๐ อย่าง

๑. อับปิจกถา ถ้อยคำที่ชักนำให้มีความปรารถนาน้อย.
๒. สันตุฎฐิกถา ถ้อยคำที่ชักนำให้สันโดษยินดีด้วยปัจจัยตามมี
ตามได้.
๓. ปวิเวกถา ถ้อยคำที่ชักนำให้สังคายาสงัดใจ.
๔. อสังสัคคกถา ถ้อยคำที่ชักนำไม่ให้ระคนด้วยหมู่.
๕. วิริยารัมภกถา ถ้อยคำที่ชักนำให้ปรารถนาคความเพียร.
๖. สีลกถา ถ้อยคำที่ชักนำให้ตั้งอยู่ในศีล.
๗. สมาธิกถา ถ้อยคำที่ชักนำให้ทำใจให้สงบ.
๘. ปัญญาถา ถ้อยคำที่ชักนำให้เกิดปัญญา.
๙. วิมุตติกถา ถ้อยคำที่ชักนำให้ทำใจให้พ้นจากกิเลส.

๑๐. วิมุตติญาณทัสสนากถา ถ้อยคำที่ชักนำให้เกิดความรู้ความเห็น
ในความที่ใจพ้นจากกิเลส.

อง. ทสก. ๒๔/๑๓๘.

อนุสสติ คือ อารมณฺ์คฺวรวระลึก ๑๐ ประการ

๑. พุทธานุสสติ ระลึกถึงคุณของพระพุทธเจ้า.
๒. ธรรมานุสสติ ระลึกถึงคุณของพระธรรม.
๓. สังฆานุสสติ ระลึกถึงคุณของพระสงฆ์.
๔. สីลानุสสติ ระลึกถึงศีลของตน.
๕. จาคานุสสติ ระลึกถึงทานที่ตนบริจาคแล้ว.
๖. เทวตานุสสติ ระลึกถึงคุณที่ทำบุคคลให้เป็นเทวดา.
๗. มรณฺ์สสติ ระลึกถึงความตายที่จะมาถึงตน.
๘. กายคตาสติ ระลึกทั่วไปในกาย ให้เห็นว่า ไม่งาม นำ

เกลียดโสโครก.

๙. อานาปานสติ ตั้งสติกำหนดลมหายใจเข้าออก.

๑๐. อุปสมานุสสติ ระลึกถึงคุณพระนิพพาน ซึ่งเป็นที่ระงับ
กิเลสและกองทุกข์.

วิ. นอนุสสติ. ปจฺม. ๒๕๐.

ปกิณณกะ คือ หมวดเบ็ดเตล็ด

อุปกิเลส คือ โทษเครื่องเศร้าหมอง ๑๖ อย่าง*

๑. อภิขฌาวิสมโลภะ ละโมบไม่สม่ำเสมอ คือความเพ่งเล็ง.
๒. โทสะ. ร้ายกาจ.
๓. โกรธ. โกรธ.
๔. อุปนาหะ. ผูกโกรธไว้.
๕. มัถะ. ลบหลู่คุณท่าน.
๖. ปลาสะ. ดีเสมอ คือยกตัวเทียมท่าน.
๗. อิสสา. ริษยา คือเห็นเขาได้ดี ทนอยู่ไม่ได้.
๘. มัจฉริยะ. ตระหนี่.
๙. มายา. มารยา คือเจ้าเล่ห์.
๑๐. สาถยยะ. โอ้อวด.
๑๑. ถัมภะ. หัวค้อ.
๑๒. สารัมภะ. แข่งดี.
๑๓. มานะ. ถือตัว.
๑๔. อติมานะ. ดูหมิ่นท่าน.
๑๕. มทะ. มัวเมา.
๑๖. ปมาทะ. เล่นเลื้อ.

ม. มุ. ๑๒/๒๖-๒๗, ๖๕.

๑. ในธัมมทนายาสุตต (ม. มุ. ๑๒/๒๖-๒๗) ข้อ ๑ ว่า โลภะ ข้อ ๑ ว่า โทสะ ในวัฏฏ-ปมสูตร (ม. มุ. ๑๒/๖๕) ข้อ ๑ ว่า อภิขฌาวิสมโลภะ ข้อ ๒ ว่า พยาปาทะ. นอกนั้นเหมือนกัน.

โพธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการ

- สติปัญญา ๔ (หน้า ๓๘).
สัมมัตตปัญญา ๔ (ปะธาน ๔ หน้า ๓๕).
อิทธิบาท ๔ (หน้า ๓๖).
อินทรีย์ ๕ (หน้า ๔๕).
พละ ๕ (หน้า ๔๕).
โพชฌงค์ ๗ (หน้า ๕๔).
มรรคมืองค์ ๘ (หน้า ๕๖).

คิหิปฏิบัติ

จตุกกะ

กรรมกิเลส คือ กรรมเครื่องเศร้าหมอง ๔ อย่าง

๑. ปาณาติบาต ทำชีวิตสัตว์ให้ตกลง.

๒. อทินนาทาน ถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้ ด้วยอาการ
แห่งขโมย.

๓. กามเมสุ มิจฉาจาร ประพฤตผิดในกาม.

๔. มุสาวาท พูดเท็จ.

กรรม ๔ อย่างนี้ นักปราชญ์ไม่สรรเสริญเลย.

ที. ปาฎิ. ๑๑/๑๕๕.

อบายมุข คือ เหตุเครื่องฉิบหาย ๔ อย่าง

๑. ความเป็นนักเลงหญิง.

๒. ความเป็นนักเลงสุรา.

๓. ความเป็นนักเลงเล่นการพนัน.

๔. ความคบคนชั่วเป็นมิตร.

โทษ ๔ ประการนี้ ไม่ควรประกอบ.

อง. อฎฎก. ๒๓/๒๕๖.

ทฤษฎีสัมมิกัตถประโยชน์ คือ ประโยชน์ในปัจจุบัน ๔ อย่าง

๑. อุฏฐานสัมปทา ถึงพร้อมด้วยความหมั่น ในการประกอบกิจ เครื่องเลี้ยงชีวิตที่ดี ในการศึกษาเล่าเรียนที่ดี ในการทำธุระหน้าที่ ของตนที่ดี.

๒. อารักขสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการรักษา คือรักษาทรัพย์ที่ แสวงหามาได้ด้วยความหมั่น ไม่ให้เป็นอันตรายที่ดี รักษาการงาน ของตน ไม่ให้เสื่อมเสียไปก็ดี.

๓. กัลยาณมิตรตตา ความมีเพื่อนเป็นคนดี ไม่คบคนชั่ว.

๔. สมชีวิตา ความเลี้ยงชีวิตตามสมควรแก่กำลังทรัพย์ที่หาได้ ไม่ให้ฝืดเคืองนัก ไม่ให้ฟุ่มเฟือยนัก.

อง. อฎฐก. ๒๓/๒๕๔.

สัมปรายิกัตถประโยชน์ คือ ประโยชน์ภายหลัง ๔ อย่าง

๑. สัทธาสัมปทา ถึงพร้อมด้วยศรัทธา คือเชื่อสิ่งสมควรเชื่อ เช่นเชื่อว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว เป็นต้น.

๒. สีลสัมปทา ถึงพร้อมด้วยศีล คือรักษากายวาจาเรียบร้อยดี ไม่มีโทษ.

๓. จาคสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการบริจาคทาน เป็นการเฉลี่ยสุข ให้แก่ผู้อื่น.

๔. ปัญญาสัมปทา ถึงพร้อมด้วยปัญญา รู้จักบาป บุญ คุณ

๑. ในบาลีใช้ว่า ธรรม ๔ ประการ เป็นไปเพื่อเกื้อกูล เพื่อสุขในปัจจุบัน.

๒. ในบาลีใช้ว่า ธรรม ๔ ประการ เป็นไปเพื่อเกื้อกูล เพื่อสุขในภายหลัง.

โทษ ประโยชน์ มิใช่ประโยชน์ เป็นต้น

อง. อฎฐก. ๒๓/๒๕๗.

मितตปฏิรูป คือ คนเทียมมิตร ๔ จำพวก

๑. คนปอกกลอก.
๒. คนดีแต่พูด.
๓. คนหัวประจบ.
๔. คนชักชวนในทางฉิบหาย.

คน ๔ จำพวกนี้ มิใช่มิตร เป็นแค่คนเทียมมิตร ไม่ควรคบ.

ที. ปาฎิ. ๑๑/๑๕๕.

๑. คนปอกกลอก มีลักษณะ ๔

- (๑) คิดเอาแต่ได้ฝ่ายเดียว.
- (๒) เสียให้น้อย คิดเอาให้ได้มาก.
- (๓) เมื่อมีภัยแก่ตัว จึงรับทำกิจของเพื่อน.
- (๔) คบเพื่อเพราะเห็นแก่ประโยชน์ของตัวเอง

ที. ปาฎิ. ๑๑/๑๕๕.

๒. คนดีแต่พูด มีลักษณะ ๔

- (๑) เก็บเอาของล่วงแล้วมาปราศรัย.
- (๒) อ่างเอาของที่ยังไม่มีมาปราศรัย.
- (๓) สงเคราะห์ด้วยสิ่งหาประโยชน์มิได้.
- (๔) ออกปากฟังมิได้.

ที. ปาฎิ. ๑๑/๒๐๐

๓. คนหัวประจบ มีลักษณะ ๔

- (๑) จะทำชั่วก็คล้อยตาม.
- (๒) จะทำดีก็คล้อยตาม.
- (๓) ต่อหน้าว่าสรรเสริญ.
- (๔) ลับหลังตั้งนินทา.

ที. ปาฎิ. ๑๑/๒๐๐.

๔. คนชักชวนในทางฉิบหาย มีลักษณะ ๔

- (๑) ชักชวนดื่มน้ำเมา.
- (๒) ชักชวนเที่ยวกลางคืน.
- (๓) ชักชวนให้มัวเมาในการเล่น.
- (๔) ชักชวนเล่นการพนัน.

ที. ปาฎิ. ๑๑/๒๐๐.

มิตรแท้ ๔ จำพวก

- ๑. มิตรมีอุปการะ.
- ๒. มิตรร่วมสุขร่วมทุกข์.
- ๓. มิตรแนะนำประโยชน์.
- ๔. มิตรมีความรักใคร่.

มิตร ๔ จำพวกนี้ เป็นมิตรแท้ ควรคบ.

ที. ปาฎิ. ๑๑/๒๐๑.

๑. มิตรมีอุปการะ มีลักษณะ ๔

- (๑) ป้องกันเพื่อนผู้ประมาทแล้ว.

- (๒) ป้องกันทรัพย์สมบัติของเพื่อนผู้ประมาทแล้ว.
- (๓) เมื่อมีภัย เป็นที่พึ่งพำนักได้.
- (๔) เมื่อมีธุระ ช่วยออกทรัพย์ให้เกินกว่าที่ออกปาก.

ที. ปาฏิ. ๑๑/๒๐๑.

๒. มิตรร่วมสุขร่วมทุกข์ มีลักษณะ ๔

- (๑) ขยายความลับของตนแก่เพื่อน.
- (๒) ปิดความลับของเพื่อนไม่ให้แพร่งพราย.
- (๓) ไม่ละทิ้งในยามวิบัติ.
- (๔) แม้ชีวิตก็อาจสละแทนได้.

ที. ปาฏิ. ๑๑/๒๐๑.

๓. มิตรณะประโยชน์ มีลักษณะ ๔

- (๑) ห้ามไม่ให้ทำความชั่ว.
- (๒) แนะนำให้ตั้งอยู่ในความดี.
- (๓) ให้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง.
- (๔) บอกทางสวรรค์ให้.

ที. ปาฏิ. ๑๑/๒๐๑.

๔. มิตรมีความรักใคร่ มีลักษณะ ๔

- (๑) ทุกข์ ๆ ด้วย.
- (๒) สุข ๆ ด้วย.
- (๓) ได้เถียงคนที่พูดติเตียนเพื่อน.
- (๔) รับรองคนที่พูดสรรเสริญเพื่อน.

ที. ปาฏิ. ๑๑/๒๐๒.

สังคหวัตถุ ๔ อย่าง

๑. ทาน ให้ปันสิ่งของของตนแก่ผู้อื่นที่ควรให้ปัน.
 ๒. ปิยวาจา เจรจาวาจาที่อ่อนหวาน.
 ๓. อัตถจริยา ประพฤติสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น.
 ๔. สมนัตตตา ความเป็นคนมีตนเสมอไม่ถือตัว.
- คุณทั้ง ๔ อย่างนี้ เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวใจของผู้อื่นไว้ได้.

อง. จตุกก. ๒๑/๔๒.

สุขของคฤหัสถ์ ๔ อย่าง

๑. สุขเกิดแต่ความมีทรัพย์.
๒. สุขเกิดแต่การจ่ายทรัพย์บริโภค.
๓. สุขเกิดแต่ความไม่ต้องเป็นหนี้.
๔. สุขเกิดแต่ประกอบกิจการงานที่ปราศจากโทษ.

อง. จตุกก. ๒๑/๕๐.

ความปรารถนาของบุคคลในโลกที่ได้สมหมายด้วยยาก ๔ อย่าง

๑. ขอสมบัติจึงเกิดมีแก่เราโดยทางที่ชอบ.
๒. ขอยศจึงเกิดมีแก่เราและญาติพวกพ้อง.
๓. ขอเราจงรักษาอายุให้ยืนนาน.
๔. เมื่อสิ้นชีพแล้ว ขอเราจงไปบังเกิดในสวรรค์.

อง. จตุกก. ๒๑/๘๕.

ธรรมเป็นเหตุให้สมหมาย มีอยู่ ๔ อย่าง

๑. สัทธาสัมปทา ถึงพร้อมด้วยศรัทธา.
๒. สीलสัมปทา ถึงพร้อมด้วยศีล.
๓. จาคสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการบริจาคทาน.
๔. ปัญญาสัมปทา ถึงพร้อมด้วยปัญญา.

อง. จตุกุก. ๒๑/๘๑.

ตระกูลอันมั่งคั่งจะตั้งอยู่นานไม่ได้ เพราะสถาน ๔

๑. ไม่แสวงหาพัสดุที่หายแล้ว.
 ๒. ไม่บูรณะพัสดุที่คร่ำคร่า.
 ๓. ไม่รู้จักประมาณในการบริโภคสมบัติ.
 ๔. ตั้งสตรีหรือบุรุษทุศีลให้เป็นแม่เรือนพ่อเรือน.
- ผู้หวังจะดำรงตระกูล ควรเว้นสถาน ๔ ประการนั้นเสีย.

อง. จตุกุก. ๒๑/๓๓๖.

ธรรมของภรวาส ๔

๑. สัจจะ สัตย์ซื่อต่อกัน.
๒. ทมะ รู้จักข่มจิตของตน.
๓. ขันติ อดทน.
๔. จาคะ สละให้ปันสิ่งของของตนแก่คนที่ควรให้ปัน.

ถึ. ส. ๑๕/๓๑๖.

ปัญจกะ

ประโยชน์เกิดแต่การถือโภกทรัพย์ ๔ อย่าง

แสวงหาโภกทรัพย์ได้โดยทางที่ชอบแล้ว

๑. เลี้ยงตัว มารดา บิดา บุตร ภรรยา บ่าวไพร่ ให้เป็นสุข.

๒. เลี้ยงเพื่อนฝูงให้เป็นสุข.

๓. บำบัดอันตรายที่เกิดแต่เหตุต่าง ๆ.

๔. ทำพละ ๕ อย่าง คือ

ก. ญาติพละ สังเคราะห์ญาติ.

ข. อติพละ ต้องรับแขก.

ค. ปุพพเปตพละ ทำบุญอุทิศให้ผู้ตาย.

ฌ. ราชพละ ถวายเป็นหลวง มีภาษีอากรเป็นต้น.

ง. เทวตาพละ ทำบุญอุทิศให้เทวดา.

๕. บริจาคทานในสมณะพราหมณ์ผู้ประพฤติชอบ.

อง. ปัญจก. ๒๒/๔๘.

ศีล ๕

๑. ปาณาติปาตา เวรมณี เว้นจากทำชีวิตสัตว์ให้ตกลงไป.

๒. อทินนาทานา เวรมณี เว้นจากถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้ ด้วยอาการแห่งขโมย.

๓. กามเมสุ มิจฉาจารา เวรมณี เว้นจากประพฤติผิดในกาม.

๔. มุสาวาทา เวรมณี เว้นจากพูดเท็จ.

๕. สุราเมรัยมีชชปมาทัญฐานา เวมณี เว้นจากคิมน้ำเมา คือ
สุราและเมรัย อันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท.

ศีล ๕ ประการนี้ คฤหัสถ์ควรรักษาเป็นนิตย์.

อง. ปญจก. ๒๒/๒๒๖.

มิจฉาณิชา คือการค้ำขายไม่ชอบธรรม ๕ อย่าง

๑. ค้ำขายเครื่องประหาร.
๒. ค้ำขายมนุษย์.
๓. ค้ำขายสัตว์เป็นสำหรับฆ่าเพื่อเป็นอาหาร.
๔. ค้ำขายน้ำเมา.
๕. ค้ำขายยาพิษ.

การค้ำขาย ๕ อย่างนี้ เป็นข้อห้ามอุบาสกไม่ให้ประกอบ.

อง. ปญจก. ๒๒/๒๓๒.

สมบัติของอุบาสก ๕ ประการ

๑. ประกอบด้วยศรัทธา.
๒. มีศีลบริสุทธิ์.
๓. ไม่ถือมงคลต้นข้าว คือเชื่อกรม ไม่เชื่อมงคล.
๔. ไม่แสวงหาเขตบุญนอกพุทธศาสนา.
๕. บำเพ็ญบุญแต่ในพุทธศาสนา.

อุบาสกพึงตั้งอยู่ในสมบัติ ๕ ประการ และเว้นจากวิบัติ ๕ ประการ
ซึ่งวิปริตจากสมบัตินั้น.

อง. ปญจก. ๒๒/๒๓๐.

นั้กคะ

ทิส ๖

๑. ปุรัตถิมทิส คือทิสเบื้องหน้า มารดาบิดา.
๒. ทิกจิมทิส คือทิสเบื้องขวา อาจารย์.
๓. ปัจฉิมทิส คือทิสเบื้องหลัง บุตรภรรยา.
๔. อุตตรทิส คือทิสเบื้องซ้าย มิตร.
๕. เหนฎฐิมทิส คือทิสเบื้องต่ำ บ่าว.
๖. อุปริมทิส คือทิสเบื้องต้น สมณพราหมณ์.

ที. ปาฎิ. ๑๑/๒๐๓.

๑. ปุรัตถิมทิส คือทิสเบื้องหน้า มารดาบิดา บุตรพึงบำรุงด้วย

สถาน ๕

- (๑) ท่านได้เลี้ยงมาแล้ว เลี้ยงท่านตอบ.
- (๒) ทำกิจของท่าน.
- (๓) ดำรงวงศ์สกุล.
- (๔) ประพฤติตนให้เป็นคนควรรับทรัพย์มรดก.
- (๕) เมื่อท่านล่วงลับไปแล้ว ทำบุญอุทิศให้ท่าน.

ที. ปาฎิ. ๑๐/๒๐๓.

มารดาบิดาได้รับบำรุงขณะนี้แล้ว ย่อมอนุเคราะห์บุตรด้วยสถาน ๕

- (๑) ห้ามไม่ให้ทำความชั่ว.
- (๒) ให้ตั้งอยู่ในความดี.
- (๓) ให้ศึกษาศิลปวิทยา.

(๔) หากรรษาที่สมควรให้.

(๕) มอบทรัพย์ให้ในสมัย.

ที. ปาฏิ. ๑๑/๒๐๓.

๒. ทักขิณทิส คือทิศเบื้องขวา อาจารย์ ศิษย์พึงบำรุงด้วยสถาน ๕

(๑) ด้วยลูกขี้นยีนรับ.

(๒) ด้วยเข้าไปยืนคอยรับใช้.

(๓) ด้วยเชื้อฟิง.

(๔) ด้วยอุปัฏฐาก.

(๕) ด้วยเรียนศิลปวิทยาโดยเคารพ.

ที. ปาฏิ. ๑๑/๒๐๓.

อาจารย์ได้รับบำรุงฉะนี้แล้ว ย่อมอนุเคราะห์ศิษย์ด้วยสถาน ๕

(๑) แนะนำดี.

(๒) ให้เรียนดี.

(๓) บอกศิลปให้สิ้นเชิง ไม่ปิดบังอำพราง.

(๔) ยกย่องให้ปรากฏในเพื่อนฝูง.

(๕) ทำความป้องกันในทิศทั้งหลาย (คือจะไปทางทิศไหนก็ไม่

อดอยาก).

ที. ปาฏิ. ๑๑/๒๐๔.

๓. ปัจฉิมทิส คือทิศเบื้องหลัง ภรรยา สามีพึงบำรุงด้วยสถาน ๕

(๑) ด้วยยกย่องนับถือว่าเป็นภรรยา.

(๒) ด้วยไม่คูหมิ่น.

- (๓) ค้ำยไม่ประพตล้วงใจ.
- (๔) ค้ำยมอบความเป็นใหญ่ให้.
- (๕) ค้ำยให้เครื่องแต่งตัว.

ที. ปาฎิ. ๑๑/๒๐๔.

ภรรยาได้รับบ้ำรุงฉะนี้แล้ว ย่อมอนุเคราะห์สามีด้วยสถาน ๕

- (๑) จัดการงานดี.
- (๒) สงเคราะห์คนข้างเคียงของผัวดี.
- (๓) ไม่ประพตล้วงใจผัว.
- (๔) รักษาทรัพย์ที่ผัวหามาได้ไว้.
- (๕) ขยันไม่เกียจคร้านในกิจการทั้งปวง.

ที. ปาฎิ. ๑๑/๒๐๔.

๔. อุตตรทิส คือทิสเบื้องซ้าย มิตร กุลบุตรพึงบ้ำรุงด้วยสถาน ๕

- (๑) ค้ำยให้ปิ่น.
- (๒) ค้ำยเจรจาถ้อยคำไพเราะ.
- (๓) ค้ำยประพตปิระโยชน.
- (๔) ค้ำยความเป็นผู้มีตนเสมอ.
- (๕) ค้ำยไม่แกลิ่งกล่าวให้คลาดจากความเป็นจริง.

ที. ปาฎิ. ๑๑/๒๐๔.

มิตรได้รับบ้ำรุงฉะนี้แล้ว ย่อมอนุเคราะห์กุลบุตรด้วยสถาน ๕

- (๑) รักษามิตรผู้ประมาทแล้ว.
- (๒) รักษาทรัพย์ของมิตรผู้ประมาทแล้ว.

- (๓) เมื่อมีภัย เขาเป็นที่พึ่งพำนักได้.
- (๔) ไม่ละทิ้งในยามวิบัติ.
- (๕) นับถือตลอดถึงวงศ์ของมิตร.

ที. ปาฏิ. ๑๑/๒๐๕.

๕. เภฏฐิมทิส คือทิศเบื้องต่ำ บ่าว นายพึงบำรุงด้วยสถาน ๕

- (๑) ด้วยจัดการงานให้ทำตามสมควรแก่กำลัง.
- (๒) ด้วยให้อาการและรางวัล.
- (๓) ด้วยรักษาพยาบาลในเวลาเจ็บไข้.
- (๔) ด้วยแจกของมีรสแปลกประหลาดให้กิน.
- (๕) ด้วยปล่อยในสมัย.

ที. ปาฏิ. ๑๑/๒๐๕.

บ่าวได้รับบำรุงฉะนี้แล้ว ย่อมอนุเคราะห์นายด้วยสถาน ๕

- (๑) ลูกขึ้นทำการงานก่อนนาย.
- (๒) เลิกการงานทีหลังนาย.
- (๓) ถือเอาแต่ของที่นายให้.
- (๔) ทำการงานให้ดีขึ้น.
- (๕) นำคุณของนายไปสรรเสริญในที่นั้น ๆ.

ที. ปาฏิ. ๑๑/๒๐๕.

๖. อูปริมทิส คือทิศเบื้องบน สมณะพราหมณ์ กุลบุตรพึงบำรุงด้วยสถาน ๕

- (๑) ด้วยกายกรรม คือทำอะไร ๆ ประกอบด้วยเมตตา.

- (๒) ด้วยจิกรรรม คือพูดอะไร ๆ ประกอบด้วยเมตตา.
- (๓) ด้วยมโนกรรรม คือคิดอะไร ๆ ประกอบด้วยเมตตา.
- (๔) ด้วยความเป็นผู้ไม่ปิดประตู คือมิได้ห้ามเข้าบ้านเรือน.
- (๕) ด้วยให้อามิสทาน.

ที. ปาฎิ. ๑๑/๒๐๕.

สมณะพราหมณ์ได้รับบำรุงฉะนี้แล้ว ย่อมอนุเคราะห์กุลบุตรด้วย

สถาน ๖

- (๑) ห้ามไม่ให้กระทำความชั่ว.
- (๒) ให้ตั้งอยู่ในความดี.
- (๓) อนุเคราะห์ด้วยน้ำใจอันงาม.
- (๔) ให้ได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง.
- (๕) ทำสิ่งที่เคยฟังแล้วให้แจ่ม.
- (๖) บอกทางสวรรค์ให้.

ที. ปาฎิ. ๑๑/๒๐๖.

อายมุข คือเหตุเครื่องฉิบหาย ๖

- (๑) ดื่มน้ำเมา.
- (๒) เทียวกลางคืน.
- (๓) เทียวดูการเล่น.
- (๔) เล่นการพนัน.
- (๕) คบคนชั่วเป็นมิตร.

(๖) เกียจคร้านทำงาน.

ที. ปาฏิ. ๑๑/๑๕๖.

๑. ดื่มน้ำเมา มีโทษ ๖

(๑) เสียทรัพย์.

(๒) ก่อการทะเลาะวิวาท.

(๓) เกิดโรค.

(๔) ต้องติเตียน.

(๕) ไม่รู้จักอาย.

(๖) ทอนกำลังปัญญา.

ที. ปาฏิ. ๑๑/๑๕๖.

๒. เที่ยวกลางคืน มีโทษ ๖

(๑) ชื่อว่าไม่รักษาตัว.

(๒) ชื่อว่าไม่รักษาลูกเมีย.

(๓) ชื่อว่าไม่รักษาทรัพย์สมบัติ.

(๔) เป็นที่ระแวงของคนทั้งหลาย.

(๕) มักถูกไล่ความ.

(๖) ได้รับความลำบากมาก.

ที. ปาฏิ. ๑๑/๑๕๗.

๓. เที่ยวดูการเล่น มีโทษตามวัตถุที่ไปดู ๖

(๑) รำที่ไหนไปที่นั่น.

(๒) ขับร้องที่ไหนไปที่นั่น.

- (๓) ดิฉันดีใจที่ไหนไปที่นั่น.
- (๔) เสภาที่ไหนไปที่นั่น.
- (๕) เพลงที่ไหนไปที่นั่น.
- (๖) เถิดเทิงที่ไหนไปที่นั่น.

ที. ปาฏิ. ๑๑/๑๕๗.

๔. เล่นการพนัน มีโทษ ๖

- (๑) เมื่อชนะยอมก่อเวร.
- (๒) เมื่อแพ้ย่อมเสียทรัพย์ที่เสียไป.
- (๓) ทรัพย์ยอมฉิบหาย.
- (๔) ไม่มีใครเชื่อถือถ้อยคำ.
- (๕) เป็นที่หมิ่นประมาทของเพื่อน.
- (๖) ไม่มีใครประสงค์จะแต่งงานด้วย.

ที. ปาฏิ. ๑๑/๑๕๗.

๕. คบคนชั่วเป็นมิตร มีโทษตามบุคคลที่คบ ๖

- (๑) นำให้เป็นนักเลงการพนัน.
- (๒) นำให้เป็นนักเลงเจ้าชู้.
- (๓) นำให้เป็นนักเลงเหล้า.
- (๔) นำให้เป็นคนหลงเขาด้วยของปลอม.
- (๕) นำให้เป็นคนหลงเขาซึ่งหน้า
- (๖) นำให้เป็นคนหัวไม้.

ที. ปาฏิ. ๑๑/๑๕๗.

๖. เกียจคร้านทำงาน มีโทษ ๖

- (๑) มักให้อ้างว่า หนานัก แล้วไม่ทำงาน.
- (๒) มักให้อ้างว่า ร้อนนัก แล้วไม่ทำงาน.
- (๓) มักให้อ้างว่า เวลาเย็นแล้ว แล้วไม่ทำงาน.
- (๔) มักให้อ้างว่า ยังเช้าอยู่ แล้วไม่ทำงาน.
- (๕) มักให้อ้างว่า หิวนัก แล้วไม่ทำงาน.
- (๖) มักให้อ้างว่า ระบายนัก แล้วไม่ทำงาน.

ผู้หวังความเจริญด้วยโภคทรัพย์ ฟังเว้นเหตุเครื่องฉิบหาย ๖
ประการนี้เสีย.

ที. ปาฏิ. ๑๑/๑๕๓.